

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Ladislav Klíma a etika

Ladislav Klíma and Etics

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Autor:

prof. PhDr. Anna Hogenová, Csc.

Ladislav Salava

Praha 2017

Poděkování

Rád bych zde poděkoval paní prof. PhDr. Anně Hogenové, Csc. za její vstřícné a věcné vedení mé bakalářské práce. Děkuji také svému otci Miroslavu Salavovi za zdroje k této práci a chci mu tímto tuto práci věnovat.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Ladislav Klíma a etika“ vypracoval samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 8. května 2017

Jméno autora

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá vztahem českého spisovatele a filosofa Ladislava Klímy k etickým teoriím a přístupům napříč dějinami filosofie. Práce začíná zběžným rozbořem Klímova života a díla, dále pokračuje srovnáváním a střetnutím Klímových vyjádření k velkým filosofickým a etickým proudům v dějinách od starověké Indie a Řecka, přes křesťanství, novověk a německou filosofii v 19. století až po Klímovy současníky a následovníky v českých zemích.

Annotation

This bachelor thesis deals with the relation of the Czech writer and philosopher Ladislav Klíma to ethical theories and approaches across the history of philosophy. The work begins with a brief analysis of Klíma's life and work, and continues by comparing and confronting Klíma's expressions of great philosophical and ethical trends in history from ancient India and Greece, through Christianity, modernity and German philosophy in the 19th century to Klíma's contemporaries and followers in the Czech lands .

Klíčová slova

Klíma, etika, filosofie, život, dílo, vědomí, vůle, egodeismus, dějiny, komparace, konfrontace

Keywords

Klíma, ethics, philosophy, life, work, consciousness, will, egodeism, history, comparison, confrontation

Obsah

Obsah	6
Úvod	7
1. Život	8
1.1.1. Dětství	8
1.1.2. Mládí	8
1.1.3. Dospělost	9
1.2. Přátelství	10
1.3. Ženy	12
2. Dílo	13
3. Ladislav Klíma a etika	17
3.1. ... Upanišad	17
3.2. ... Antická	19
3.3. ... Křesťanská	27
3.4. ... Novověku	30
3.5. ... Voluntarismu	37
3.6. ... Češství	44
Závěr	49
Seznam použité literatury	50
Elektronické zdroje	54
Summary	55

Úvod

Tato práce se soustředí na vztah českého spisovatele a filosofa Ladislava Klímy a etiky jako disciplíny praktické filosofie zabývající otázkami morálky a jednání, zasahující až do oblasti politické filosofie. Východisko nacházím v jeho stručném životopise, v němž hledám klíčové okamžiky ovlivňující jeho rozhodnutí v životě praktickém i literárním. Protože Klíma svoji deklarovanou filosofii hodlal demonstrativně žít, zasazuje osobní příběh do vztahů s přáteli i osudovými ženami, v nichž se mohla jeho teorie projevit i v praxi.

Vycházím nejčastěji ze *Sebraných spisů – I. Mea*, tedy z vlastní autobiografie, deníků a zápisků, ve kterých hledám osobní pohnutky duše a vnímání světa i sebe v soukromém rozhovoru, které neznáma byly ztraceny nebo přišly na podpal. Druhý díl *Hominibus* se zase sestává z dopisů filosoficko – literární, přátelské, milostné i čistě ekonomické povahy. V nich je možné vyčíst vztah ke světu a jeho obyvatelům v praxi, pevně spjatou s uváděnou teorií.

Metodou komparace a konfrontace pak v další části kladu k sobě Klímovo pojetí praktické filosofie s etickými vývody velkých myšlenkových proudů v dějinách, počínaje staroindickými Upanišadami, přes antické myslitele v Řecku, křesťanství pocházející z učení Ježíše Krista, dobu novověku, otázku vůle v německé filosofii, až po vyložení český kontext Klímových současníků a poválečné chápání jeho odkazů sahající do dnešních časů.

Klíma sám se k většině z nich vyjadřuje, a jelikož se opírám přímo o citace, může mít text vachrlatou formu. Výňatky pocházejí nejčastěji z dopisů, proto je v nich občas hovořeno k adresátu či jsou používány vulgarismy nebo hovorový jazyk. Autenticky zachovávám grafickou podobu textu se všemi stylistickými a typografickými zvláštnostmi, jako použití kurzívy či mnohost pomlček, též ponechávám dobovou gramatiku, tam kde ji pisatel dodržuje i porušuje. Pouze kde je to možné využívám překladu do češtiny, protože text je mnohdy psán i v němčině, francouzštině, latině či řečtině.

Cílem práce bude zasadit Ladislava Klímu do dějinného kontextu a ukázat, že nežil v žádném vakuu a že jeho filosofie solipsismu, egodeismu, ludibronismu i jiných východisek nepřichází „odnikud“, jak se někteří domnívají, ale že v dějinách existuje určitá linie, na kterou Klíma navazuje a dále ji rozvíjí. Text by měl také ukazovat, že na první pohled neslučitelné a protichůdné koncepty jsou si svými myšlenkami jistým druhem příbuzné.

1. Život

Při popisu životního příběhu Ladislava Klímy se dá do určité míry opírat o jeho *Vlastní životopis* (1924). Ovšem s vědomím možné fabulace a kontradikcionaristického myšlení autora je dobré vycházet i z korespondence s přáteli a sebraných spisů a deníků, vydaných francouzskou překladatelkou a editorkou Erikou Abrams.¹

1.1.1. Dětství

Ladislav Klíma se narodil 22. srpna 1878 v Domažlicích do rodiny Josefa Klímy, mlynáře, úředníka v advokacii a podporovatele T. G. Masaryka, se čtyřmi sourozenci, tři z nich ještě v dětství zemřeli. Klíma na svůj chodský původ často odkazoval a nazýval se Psohlavcem.² Příznačné pro jeho „temnou“ filosofii je i fakt, že jeho rodný dům není, díky novému poválečnému číslování budov v Domažlicích, možné určit ani od místních znalců.³

Nenávist a zhnusení z blízkosti vlastní rodiny i celého lidstva, se u něj střídali s uličnictvím a soucitem se zvířaty. Žákem byl výborným až do patnácti, kdy mu během roku zemřela matka, babička, teta a sestra a on pocítil sílu vůle, která se jevila jako křečovitě myšlení. Od té doby myslel stále na sebevraždu a cítil se jako nad propastí. Začal výtržnickit a bouřit (hanobení křížů, rozhazování anarchistických letáků, zanedbávání zevnějšku), za protihabsburské vyjádření ve slohové práci byl vyloučen ze všech škol v Rakousku a gymnázium posléze nedokončil ani v chorvatském Záhřebu. „*Po vysezení jednoho semestru odejel jsem rázem do Čech, rozhodnut, že do žádné školy už nevčkročím, a žádnému povolání se nebudu věnovat.*“⁴

1.1.2. Mládí

S otcem se přestěhoval do Modřan u Prahy a po třech letech, v jednadvaceti, si mezi sebou rozdělili dědictví a Klíma od otce odchází, aby do roku 1904 žil na cestách v přírodě (Šumava, Tyrolsko, Švýcarsko – v Alpách se mu znovu vrací pocit propasti, tentokrát konkrétní). Od té doby žije jako soukromník a rentiér. Spolu s mladým Ladislavem odchází i jeho o tři roky starší macecha Anna Králíková - Klímová. Po návratu se přestěhoval na Smíchov, kde napsal svoji filosofickou prvotinu *Svět jako vědomí a nic* (1904) a ještě téhož

---

¹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. - Mea*. 1.vyd., Torst: Praha, 2005

² KLÍMA, Ladislav, BÖHLER, Franz. *Putování slepého hada za pravdou*. 1.vyd., Volvox Globator: Praha, 2002, str. 12

³ Sdělil mi osobně místostarosta Domažlic JUDr. Zdeněk Novák, který mi byl doporučen jako místní badatel a nadšenec Klímova díla, konkrétně, že je to „typicky klímovské“. Domažlice jako město pamětních desek jsou tak bez památky na svého rodáka. Zde rozhovor se Z. Novákem:
<https://www.domazlice.eu/samosprava/abeceda/?fshow=662&fresult=ladislav+kl%C3%ADma#msg662#msg662>

⁴ KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. In.: KLÍMA, Ladislav. *Podivné příběhy*. 1. vyd., Česká expedice: Praha, 1991, str. 8

roku odchází do samoty v Záběhlicích u Zbraslavi, kde má dnes pamětní desku.⁵ Z izolace ho dostává až sociolog a právník Emanuel Chalupný jedinou recenzí na jeho knihu. Ten se o ní i jejím autorovi dovídá od symbolistického básníka Otokara Březiny.

Po dvou letech se vrací k otci do Modřan (který je zde starostou), kde píše většinu svých beletristických děl jako *Velký román*, *Dios*, *Český román*, *Edgar*, *Utrpení knížete Sternhocha* aj.⁶ Zde žije až do jeho smrti v roce 1909, krátce na to píše: „Živá upomínka je strašidlo nepřírozeně z hrobu povstávší.“⁷ O rok později nemovitost prodává a míří s macechou do Vršovic, kde se po čtyři léta zabývá hledáním limitů své vůle (hodiny ležel ve sněhu) i fyzická (nadměrné pití alkoholu). V roce 1914 si paní Klímová bere horoušánského starostu Karla Vaniše a s Klímou se k němu o rok dříve stěhují. Soužití v trojúhelníku je časem už neúnosné, hádky se stupňují, stejně tak znovu ožívají myšlenky na sebevraždu: „Hrdý odejde ze života, kdy chce; všichni však lidé nechávají se z něho jak z hospody vyhodit.“⁸ Nakonec ale vše končí pálením části svých spisů. Pocit absolutní vůle se projevuje jako nemoc.

1.1.3. Dospělost

Rok po vypuknutí 1. světové války žije již sám v hotelu Krása ve Vysočanech. Peníze z dědictví už došly a tak přijme místo jako řidič čerpačky na Cidlině. Po dvou měsících dává výpověď a vrací se do Vysočan, kde pije a píše s německým chemikem a básníkem Franzem Böhlerem, jeho přítelem. Ten mu dohazuje i místo opatrovníka opuštěné továrny na pružinovou ocel a spolu zakládají výrobu tabákové náhražky, která ovšem po roce se ztrátou končí. V této době společně sepíší např. prózu *Putování slepého hada za pravdou* (1918).

Po válce píše do novin a časopisů (*Tribuna*, *Zlatá Praha* aj.) a v opilosti si láme na náledí ruku. Roku 1921 odjíždí Böhler do Německa a Klíma píše s dramatikem a lékařem Arnoštem Dvořákem divadelní hru *Matěj poctivý*, která byla na počátku následujícího roku hrána v Národním divadle. Alkoholové opojení je čím dál častější a intenzivnější, a proto se roku 1923 pokouší o abstinenci.

Důvody ke svému dosavadnímu žití nachází v:⁹

1. umění zacházet s lidmi – nemá s nimi výraznější problémy (pokud moc nepije a nemluví mu to).
2. naprosto zdravém těle (životopis v této části začíná být zřejmě více autostylizací) –

⁵https://www.youtube.com/watch?v=aRFQ_GoiaIU

⁶ *Duchovní přátelství*. Vzájemná korespondence Ladislava Klímy s Emanuele Chalupným a Otokarem Březinou. Uspořádal Jaroslav Kabeš, Jan Pohořelý: Praha, 1940, str. 99 – 103

⁷ KLÍMA, Ladislav. *Boj o Vše – Deníky a korespondence s přáteli z let 1909 až 1917*. Uspořádal Jaroslav Kabeš, Jan Pohořelý: Praha, 1942, str. 18

⁸ KLÍMA, Ladislav. *Traktáty a diktáty*. Dr. OT. Štorch – Marien: Praha, 1922, str. 159

⁹ KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. In.: KLÍMA, Ladislav. *Podivné příběhy*. 1. vyd., Česká expedice: Praha, 1991, str. 12 – 16

tvrdí, že je zdravější než Napoleon, snáší výrazné teplotní rozdíly. „*Chlastal jsem vodu, kterou byli umýváni neštovičníci, snědl vuřty, z kterých zbyli téměř jenom červi, pil vody, po kterých by normální člověk aspoň těžce onemocněl, – odstonal jsem to jenom dvoudenním diaré.*“¹⁰

Spořivý spánek i strava (syrové jídlo, dokonce i mouka a maso). Vytrvalost v horské chůzi i nadměrné konzumaci alkoholu. Přesto byl několikrát odmítnut při armádních odvozech pro malý vzrůst.

3. filosofii – lhostejnost k praktickému životu, absolutnost já, ale s pocitem nedosáhnutí „cíle“. Je vzteklý, ale bez zlosti a strachu, přání a starostí, výčitek svědomí a závisti. Soucit se zvířaty, ale skoro žádný k lidem. Necítí se být misantropem, ale z pozice věčného by neváhal lidstvo zničit. Stal se vůlí i strojem.

4. filosofickém zkamenění – snaha empiricky prokázat transcendentální úmyslnost, v Alpách zažil pocit na okraji propasti (šplhal v noci po skalách). Štěstěna nad ním drží ochrannou ruku.

V posledních letech života byl ve větší pozornosti dam (Marianna Hellerová, Kamila Lososová). Pít ani kouřit ovšem nepřestal (např. od zákazu kouření v tramvaji jimi přestal jezdit) a v červnu 1927 onemocněl plicní tuberkulózou,¹¹ na kterou 19. dubna 1928 zemřel ve Vinohradské nemocnici. Do své hospitalizace žil ve vysočanském hotelu, kde má dnes plastiku. Je pohřben na smíchovských Malvazinkách. Bylo mu necelých 50 let.

1.2. Přátelé

Přes veškerou samotu v životě i filosoficky deklarovaný Klímův egosolismus, přicházel do styku s lidmi a to povětšinou intelektuály a umělci, kteří ho podporovali duchovně a v poslední části života i materiálně. „*Bez přátel by si nikdo nepřál žít, byť i měl všechna ostatní dobra - ...v nouzi a v ostatních nehodách za jediné útočiště pokládají přátelé*“¹² Jejich výčet nalezneme ve *Vlastním životopise*¹³ i v dedikacích různých knih. Průkaznost přátelství dosvědčují četné korespondence s nimi.

Do roku 1905 žil Klíma s rodinou či osamoceně, ale po anonymním vydání *Světa jako vědomí a nic*, nechal rozeslat výtisky básníkům Jaroslavu Vrchlickému či Otokaru Březinovi.¹⁴ Ten publikaci zachytil, a když ho v Jaroměřicích navštívil sociolog a právník Emanuel Chalupný (1879 – 1958), tak jeho přítel začal po autorovi spisu pátrat. Tím začala na dlouhá

---

¹⁰ tamtéž, str. 13

¹¹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 861

¹² ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. 4. vyd., Petr Rezek: Praha, 2013, 1155a5-15, str. 179

¹³ KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. In.: KLÍMA, Ladislav. *Podivné příběhy*. 1. vyd., Česká expedice: Praha, 1991, str. 11

¹⁴ *Duchovní přátelství*. Vzájemná korespondence Ladislava Klímy s Emanuelem Chalupným a Otokarem Březinou. Uspořádal Jaroslav Kabeš, Jan Pohořelý: Praha, 1940, str. 97

léta vzájemné přátelské dopisování. Chalupný ho doslova vytrhuje ze zbraslavské izolace, přivádí ho z anonymity do společnosti, na jeho knihu píše jako první rozbor a zasílá mu svůj „Úvod do sociologie“ (1905), který Klíma s povděkem přijímá, ale vytýká mu učenou klasifikaci a krotkost v náboženství a mravnosti.¹⁵ Jako žák T. G. Masaryka, tak stál v praktickém protipólu vůči příteli, ale za jeho „objevení“ mu byl Klíma do konce života vděčný a brání ho tak v polemice, kterou měl s básníkem J. S. Macharem.¹⁶

Ve známosti s Chalupným, a tedy i Klímovým objevením, hrál klíčovou roli symbolistický básník *Otokar Březina* (1868 – 1929), s nímž přátelství vlastně navázal Klíma sám, když mu poslal výtisk své prvotiny. Po dlouhých 22 let si vzájemně pouze dopisovali a tak jejich až romantický vztah tvořily jen dopisy, knihy a svědectví společných přátel. Přestože byl Březina křesťanem, což se Klímovi neshoduje s egodeismem¹⁷, posílal mu peníze v nejtěžších dobách s bratrským stisknutím ruky. „*Není však příčiny, ctěný a milý příteli, abyste mi děkoval za bratrskou ochotu, která se mezi duchovními lidmi rozumí sama sebou; ne Vy mně, ale já Vám musím býti vděčen za krásnou a mužnou důvěru, s níž jste se ke mně obrátil a dovolil mi tak, abych mohl býti účasten Vašeho posílání a Vašeho díla.*“¹⁸ Po mnoha Klímových žádostech o setkání se spolu poprvé a naposled scházejí v Jaroměřicích. Měli společný zájem o Schopenhauera a mystická zření. Necelý rok po Klímově smrti vzpomíná na něj umírající Březina jako na přítele.¹⁹

S německým chemikem a básníkem *Franzem Böhlerem* (1886 – 1941) prožil válku v hotelu Krása, kde byl jeho spolubydlící, spolupíjan a na konci války i spoluautor románu *Putování slepého hada za pravdou*. Protože byl z dobře situované rodiny průmyslníků, mohl Klímu finančně dotovat, nabízet mu zaměstnání a dokonce z něj udělat i společníka a jediného zaměstnance ve výrobě tabákové náhražky. Z podnikání však do roka sešlo, díky nedisciplinovanosti obou pracovníků, pití alkoholu a psaní groteskních statí. Klímovi byl: „*v nejhorší době, zcela z nebe spadlá Vorsehung – a snad můj jediný přítel.*“²⁰

Mezi jeho další přátele, kteří ho podporovali a bez nichž by buď musel do práce, nebo zřejmě zhynul ještě dříve, patřili: bratři inženýři Křížové (kteří se ho snažili zaměstnat), Josef Kodíček (literární kritik, u kterého vydával v časopise *Tribuna*, později spoluvytvářel rádio Svobodná Evropa v Mnichově), Jaroslav Kabeš (editor posmrtně vydaného Klímova díla, komunistický ekonom a pozdější ministr financí během měnové reformy) a další. Z celkového

---

¹⁵ tamtéž, str. 22 – 26

¹⁶ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 688

¹⁷ *Duchovní přátelství. Vzájemná korespondence Ladislava Klímy s Emanuelem Chalupným a Otokarem Březinou*. Uspořádal Jaroslav Kabeš, Jan Pohořelý: Praha, 1940, str. 62

¹⁸ tamtéž, str. 72

¹⁹ tamtéž, str. 127 – 8

²⁰ KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. In.: KLÍMA, Ladislav. *Podivné příběhy*. 1. vyd., Česká expedice: Praha, 1991, str. 11

výčtu lze vidět, jak širokou filosofickou a politickou škálu zahrnovali Klímovi příznivci a přátelé, kteří by si mezi sebou těžko porozuměli, ale našli společnou řeč s osamělým radikálním egosolistou. „*Já a já vždy příliš horlivě spolu hovoří: jak by se to dalo snést, kdyby nebylo přítele? Pro poustevníka přítel vždy je už třetí: ten třetí je korek, jenž zabrání, aby hovor oněch dvou neklesl do hloubky. Ach, je příliš mnoho hloubek pro všechny poustevníky. Proto tak touží po příteli a po jeho výšce.*“²¹

1.3. Ženy

Ve vztahu k ženám byl spíše odtazitý podobně jako Schopenhauer²² či Nietzsche²³, ale oproti nim nebyl tolik rigorózní. „*Jinak jsem důsledně kdekerou ženu na setkání poplácával..., dělal jsem to ani ne tak proto, že mně to bylo příjemné, ale proto, že jsem to považoval za příkaz slušnosti a zdvořilosti.*“²⁴ A motiv ženy – Bohyně se objevuje v mnoha jeho beletristických dílech.

Po smrti prakticky všech žen v rodině na tyfus v roce 1894, vstupuje po třech letech do jeho života *Anna Klímová*, roz. Králíková (1874 – 1959) nejprve v roli manželky otce, pro velký věkový rozdíl manžela opouští a stává se synovou partnerkou na cestách i v domácnostech. Klíma jí nazýval „amor“ či „paní Klímová“, nejspíš byli milenci. Po smrti Klímova otce je její nová role paní starostová s novým manželem a Klíma je tak naposledy opuštěn svoji novou, už cizí rodinou.

Roku 1920 přichází Klíma do literárního salónu herečky *Marianny Hellerové* (1878 – 1937), od té doby k ní chodí do divadla, na večírky (pokud je pozván) a píše si s ní. O čtyři roky později v salónu poznává *Kamilu Lososovou* (1883 – 1951), ta mu rozmlouvá pití a zamiluje se do něj. Jestli to byla láska opěťovaná, zůstává otázkou. Jisté je, že Klíma se určitou dobu scházel a dopisoval s oběma dámami a vytvářel tak další trojúhelníkové napětí, které mu údajně dělalo dobře.²⁵ Nakonec zůstává s „Milinkou“, jež o něj na sklonku života pečuje, a když ho sklátí nemoc, dopisuje a zasahuje do jeho textů (*Velký román*), jejichž dědičkou se po jeho skonu stává. Na smrtelné posteli při zápasu s nemocí o život jí vyčítá: „*Tys mi zapomněla připomenout, abych dýchal.*“²⁶ Umírá tedy nesezdaný a bezdětný.

---

²¹ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. 1. vyd., Odeon: Praha, 1967, str. 62

²²SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa II*. 1. vyd., Nová tiskárna Pelhřimov: 1998, str. 389-417

²³NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. 1. vyd., Naše vojsko: Praha, 1993, str. 25

²⁴KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. In.: KLÍMA, Ladislav. *Podivné příběhy*. 1. vyd., Česká expedice: Praha, 1991, str. 16

²⁵KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 829

²⁶tamtéž, str. 871

2. Dílo

Filosoficko – literární odkaz Ladislava Klímy je značný. Tisíce stran rukopisu poseté drobným písmem, kde se střídá čeština s němčinou a zeď textu je napadána latinskými citáty a řeckými pojmy, jsou na druhou stranu z velké části nedopsané, fragmentární, ztracené či vlastní rukou spálené (v rámci určité duchovní a symbolické sebevraždy). Autor se nebojí používat vulgarismy²⁷ a díky jeho nechuti k oficialitám, tak používá nekonformní a neakademický jazyk. Vydané za jeho života byly pouze čtyři knihy, z nichž jeho prvotina *Svět jako vědomí a nic*, stačila být vydána dvakrát. Zbylé písemnosti postupně vyvstávají na světlo až do dnes.

Otázka diferenciací, zda je dílo více literární či filosofické, je u autora snažící se o homogenní přístup ke světu poněkud zavádějící. Sám si byl sice vědom, které spíše inklinují k filosofickým statím a které, mající příběhovou „linii“, jsou svojí povahou beletristické. Pro Klímu, je to ovšem jedno: chrlení textů jako záznamy extatického filosofa. Ba co víc, je – li život praktický podřízen všeobjímající (i sebeobjímající) teorii a teorie vědomí je právě to, co se má v životě praktikovat, je pak dotaz, zda „to, co se dělá“ je více filosofií či uměleckou literaturou, už z počátku zamítnut.²⁸ „Možná však smysl životního usilování Klímova máme hledat mezi obojím či v obojím, v nějakém společném východisku jeho jak filosofického, tak básnického díla, a tomu přizpůsobit náš výklad.“²⁹

Klímovým debutem je *Svět jako vědomí a nic*, vydaný poprvé v roce 1904 anonymně, jen pod iniciálem L. Už titul práce je parafrází na spis Arthura Schopenhauera *Svět jako vůle a představa*, kde se svět rozděluje na vnější jevové představy a vůli, jakožto aktivní složku, která je ve světovém měřítku svobodná a vládne. V pojetí individuálním je této světové podřízena, ovládá sice tělo, ale vede ho skoro slepě cestou představovým světem. „Podstatu všech jevů, které nás v čase a prostoru obklopují, je nutno v analogii k člověku vyložit jako objektivaci vůle.“³⁰

Klíma ale četl Schopenhauera skrz Nietzscheho a vůle je mu tedy něčím, co se má ovládat. To je tedy úkol nejen filosofie, ale života vůbec. Vrací se k Berkeleyho pojetí *esse est percipi*, ale obrací ho na stranu subjektu, který se stává absolutním vědomím. Toto vědomí mají veškeré organismy i neorganické hmoty světa (zvláštní důvěru pak dává éteru, který je pro něj svou neznámostí přitažlivým základem většiny fyzických věd).³¹ Toto „nic“ je přímým

²⁷ KLÍMA, Ladislav, BÖHLER, Franz. *Putování slepého hada za pravdou*. 1. vyd., Volvox Globator: Praha, 2002, str. 18

²⁸ *Duchovní přátelství*. Vzájemná korespondence Ladislava Klímy s Emanuele Chalupným a Otokarem Březinou. Uspořádal Jaroslav Kabeš, Jan Pohořelý: Praha, 1940, str. 32

²⁹ CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd., Torst: Praha, 1992, str. 138

³⁰ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. vyd., ZVON: Praha, 1991, str. 369

³¹ KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. 2. vyd., Aventium: Praha, 1928, str. 52-53

odkazem na Nietzschovu „boží smrt“. Poselství literárního Zarathustry o nadčlověku je povýšeno na božství, které má v sobě člověk objevit a pokud se tak nestane, je odsouzen k nicotě.

Po dlouhá léta nevyšlo mu nic knižně, to ale neznamená, že prakticky nepsal. Vycházely pouze statě s přispěním přátel v časopisech. Tyto články s pomocí Josefa Kodíčka vydává roku 1922 pod názvem *Traktáty a diktáty*. Texty mají různá témata, od vztahu lidí k dětem, zvířatům i jiným lidem, přes šovinismus, Napoleona, československou státnost, k židovství, národnosti jako takové až k chápání Já jako absolutního boha. Kniha je však mírnější než první dílo. „*Podstata světa není „síla“, ale illuse.*“³² Život na periferii, válka, chudoba a alkohol zapůsobili a pokoušeli smělé stanovisko předešlých let „*Nejintenzivnější a neplodnější činnost je velká bolest.*“³³

Ve stejném roce přichází knižně i na prkna Národního divadla fantastická lidová veselohra *Matěj poctivý*. Komédie o zkorumpované společnosti, v níž Matěj ukradne na radu čerta státní kasu a podplácí lid i veškeré hodnostáře, kteří dle pořekadla „kam vítr, tam plášt“, několikrát za hru masově mění stanoviska, nakonec končí happy endem a Matěj se z vězení stává správcem státní kasy. „*Ve jménu civilisace a kultury, truhlíci, musíte docela přehodnotit své dosavadní hodnoty: v poctivém člověku musíte vidět nepřítele vzdělanosti, a tedy lumpa a lotra – ve vyfouknutí portmonky z cizí kapsy čin záslužný, kulturní, vznešený!*“³⁴ „Moralita“ o českém národě sepsaná s Arnoštem Dvořákem, do té doby autorem historických dramát, vydržela na jevišti jen několik měsíců a byla stažena a přepracována do snesitelnější podoby jako *Matějovo vidění*, tato forma ovšem u diváků propadla.

Vteřina a věčnost z roku 1927 je dalším souborem novinových článků, studií a postřehů týkajících se smrti, bolesti, politiky a soudobé společnosti (o Sokolu, Žižkově, literatuře...). Postoj nesmrtelného božství už je skoro na ústupu, ale téma svobody a odvahy k životu mu zůstává stále vlastní. Například ve stati *Spěch a dnešní lidstvo* kritizuje moderní životní styl společnosti, která si neví rady, když je bůh mrtev: „*Spěch je zvláštní patologický stav švanosti, jakýsi stihomam, který se strašnou nelogičností promítá vnitřní stav strachu navenek a teď střemhlav před halucinací tou utíká. Původem jeho je strach: zbabělost, je – li spěšnost základní dispozicí; strach bezpředmětný, fantastický, strach bezhlavý, jenž vidí nebezpečí, kde jich není, a ta, která tu jsou, enormně zvětšuje; jenž ukvapuje se hned od počátků ve svých*

³²KLÍMA, Ladislav. *Traktáty a diktáty*. Dr. OT. Štorch – Marien: Praha, 1922, str. 158

³³tamtéž, str. 159

³⁴DVOŘÁK, Arnošt, KLÍMA, Ladislav. *Matěj Poctivý*. B.Kočí: Praha, 1922, str. 66

nazíráních, jako později ve svých vlastních akcích.“³⁵

Krátce po smrti vychází snad jeho nejznámější dílo *Utrpení knížete Sternhocha*. Groteskní romaneto o říšském knížeti, jež se zamiluje do mrtvolně bledé Helgy a bere si ji, přes varování budoucího tchána, který ji bije. Helga knížeti po čase porodí syna, kterého zabíjí. Zabíjí svého otce a nachází si milence Trhana, který ji též bije a chová se k ní povýšeně, s ním hodlá i uprchnout. Sternhoch (v překladu Vysoká hvězda) k ní stále chová přízeň a po ústupcích ji nechává žít ve svém sídle i přes její činy a hlubokou, těžko podmínitelnou nenávist k němu. Když se však dozví o plánovaném úprku, sám milence zabíjí a Helgu zavírá do hladomorny. Po roce halucinací, výčitek a utápění žalu v alkoholu, kdy se sen, realita a delirium míchá v jedno „metavědomí“, odchází do hladomorny, kde se miluje s Helgou – mrtvolou, paní nad peklém a věčností a sám po pár dnech umírá. „*Nic jiného se nestalo, než že jsem měl na dnešek sen – či byl to vision? či skutečnost? Bylo to všechno to, a ještě více. Byl to blesk pekla, který jsem polkl, který mne polkl - - O půlnoci se probudím ze sna – či bylo to probuzení jen snem, sním o probuzení? Ale to je vedlejší, protože totéž -: spatřím ji vedle sebe na podlaze.*“³⁶

Kniha je psaná v ich – formě deníkovými záznamy, které mají evokovat skutečnost příběhu. Obsahuje prvky hororu, pornografie a blasfemie a jako taková byla i námětem pro film Jana Němce *V žáru královské lásky* z roku 1990.

Mezi další už posmrtně vydané spisy patří nedokončený *Velký román, Český román, Slavná Nemesis, Jak bude po smrti* (tyto dvě zhudebněny undergroundovou skupinou The Plastic People of the Universe v roce 1979), *Edgar, Dios*, hospodské drama *Lidská tragikomedie* (dodnes hráno v českých divadlech) a mnoho dalších fragmentů, deníků, dopisů které kriticky uspořádala Erika Abrams, včetně jeho Vlastního životopisu.

Za zmínku ještě stojí německy psaná románová feérie *Putování slepého hada za pravdou*, kde obří bílý leviatan, hledající olověný měďák, bivaginální sliznici a modrého psa, slouží s nevelkým zaujetím jako válečná mašina pro věčně opilého mravenčího krále Všivácie proti všem potencionálním nepřítelům a hlavně vlastním rádcům a rodině, kteří proti němu plánují převrat. Příběh končí vítězstvím despotismu mravenčího krále a nemožnosti nalezení „slepých“ pravd hada. Kniha byla sepsaná s Franzem Böhlerem v opilosti v pracovní době na konci 1. světové války, jejíž ozvuky se v příběhu odrážejí, stejně jako nástup pozdějších totalitních režimů. „*Všchno ve státě jsem já, já! Vy jste jenom štafáž, jenom pozadí, jen jakási*

³⁵KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti*. 2. Vyd., Odeon: Praha, 1989, str. 229

³⁶KLÍMA, Ladislav. *Utrpení knížete Sternhocha*. 1. vyd., Rudolf Škeřík: Praha, 1928, str. 150

*dekorace ... - řečeno zlovolně: já jsem pes a vy jen moje oháňka!*³⁷

---

³⁷KLÍMA, Ladislav. BÖHLER, Franz. *Putování slepého hada za pravdou.*, str. 109

3. Ladislav Klíma a etika

V pátek 13. srpna 1909 si Klíma německy zapisuje do svého deníku: „*Jít stále zpřímá je nemožno v těchto oblastech – zde vládnou kruhy! Musím se zcela svěřit vnitřním proudům; ... Výsledek: návrat k „Boží Vůli“. Metafyzická fantazie. Absolutum. Mystično. Bolest zároveň, - v poslední instanci, - dobře vedle toho, jen zdánlivě špatně (jak složitý, jak hadovitý je svět!)... Člověk je přece (ceterum – tot' vedlejší!) ihned šťastný, když štěstí vskutku nechce, když jím pohrdá. Usilovat jen o „vnější“ cíl“.*“³⁸ Později na tento okamžik vzpomíná v dopise příteli Antonínu Pavlovi: „*to bylo, když v lese „Kamýku“, ve mdlé, dusné záři řídkým, bílým závojem obestřeného 4 ½ hodinného slunce, vyzářila ze mne, po 2letých náběžích, nejsmělejší, nejstrašnější, nejvyšší z myšlenek, jež člověk kdy měl: být již v tomto životě v podstatě vskutku a cele a plně Deus, creator omnium! již zde v podstatě jednat, jak On jedná v nejryzejším svém stavu! - a spolu poznání, že cíl tento, pro každého dosavadního člověka non plus ultra šílenství, je zcela samozřejmý a dosažitelný ve smyslu mého apparentismu, extremismu., - a ovšem egosolismu. - A od doby té držela mne tato myšlenka myšlenek v démantovém zajetí a bude mne držet věčně a Já Ji!*“³⁹

Tato prožitá zkušenost, vytrhující ho z posledních dosavadních jistot (po smrti otce), stvrzuje deklarované rozložení *Světa jako vědomí a nic* a stává se „nejvznešenějším rozhodnutím“ jeho života a jeho filosofii dává smysl, alespoň pro něj. Zkušenost obdobná Patočkovu otřesu, Nietzscheho přehodnocení, Kantovu probuzení, Descartovým pochybám, křesťanskému zjevení, Platónovu údivu či Mojžíšovu keři. Bývá to zkušenost, která je hraniční a přes kterou obvykle nelze jít zpět k výchozímu bodu (příznačné je, že dnes je Kamýcký les obklíčen sídlištěm). Určuje nejen filosofické myšlení, ale i jednání a etické přístupy. Pro pochopení tohoto vnuknutí je ovšem nutné jít do minulosti ještě dále.

3.1 ... Upanišad

Schopenhauer v předmluvě k prvnímu vydání *Světa jako vůle a představy* navrhl čtenáři, aby jako předporozumění svému dílu měl znalost Kanta, Platóna a indických Upanišad.⁴⁰ Koncepti závoje *máji* (jako představového, iluzorního světa), která halí individuální *átman* (já, duše) a brání mu tak spojení se světovou duší *brahman* (světové všeobjímající vůle) přebírá svým způsobem přes Schopenhauera i Klíma. Celek světa je sice podřízen vědomé vůli, to ale neznamena, že se nedá ovládat. Uvědomění si sebe sama jako boha tohoto světa podmiňujícího vědomí nejen duševních stavů svých i ostatních, ale i

³⁸KLÍMA, Ladislav. *Boj o Vše – Deníky a korespondence s přáteli z let 1909 až 1917*. Uspořádal Jaroslav Kabeš, Jan Pohořelý: Praha, 1942, str. 72

³⁹KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Homínibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 58

⁴⁰SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa I*. 1. vyd., Nová tiskárna Pelhřimov, 1998, str. 7

„neživé“ hmoty, která je také vědomá, se nijak zvlášť neliší od meditativního pojmání átman, která v sobě objevuje brahman. Pokora v přístupu k tomuto proniknutí celku je na místě stejně jako odvaha k vyjádření, že tímto celkem pokud nejsem, tak horoucně chci být.

Klíma v brahmanském životním řádu přeskakuje či nedostatečně splňuje druhé stadium *grihastha*, ve kterém by měl založit rodinu, udržovat hospodářství a plnit povinnosti společenského života. Dalšími stupni jsou *bráhmacárin* – žák studující vědy a vedený učitelem; *vánaprastha* – po dospění děti odchod s manželkou do lesní samoty; *sannjásí* – opuštění ženy i majetku, odvrácení od světa a příprava na vejítí do brahman,⁴¹ kterými s jistotou rezervou anachronicky prošel.

Pojem *lhostejnosti* ke světu je ovšem Klímovi s indickým učením společný. V upanišadě Kaivalja připisované Šankarovi, učitel nabádá svého žáka: „*Odeber se do samoty. Posad' se na čisté místo a zaujmi vzpřímené držení těla s hlavou a krkem v jedné přímce. Ke světu buď lhostejný.... Potom vejdi do lotosu srdce a tam medituj o Brahman – čistém a blaženém.*“⁴² Klíma odpovídá hned první větou první knihy: „*Odkud filosofie vyjde, je lhostejno.*“⁴³ a dále pokračuje: „*Zdravá, veselá aktivita a její následek: přirozená, střízlivá tvrdost; negativní, opoziční, výsměšná, opovržlivá bojechtivost; theoretická immoralita; ledová lhostejnost k světu, sobě, ba i své filosofii; monstrosní houževnatost, nevidící sta neúspěchů; chuť k nezvyklému a „nepříjemnému“; sebezpřemáhání potřebou a zábavou; dobrodružná schopnost, nezvykle činící, náhlé podnikající, skoků se odvažující...: - k poznání pravdy postačí často přemýšlení o opaku toho, co jsme za pravdu považovali; - pravda není těžká, jen pochybování; stačí často začít o mnohých věcích přemýšlet, abychom je domyslili; tenká zpravidla lenost - - : - vše to je samozřejmou podmínkou filosofa...*“⁴⁴

Nejen lhostejností, ale i rozložením života ve stavy bdění, snění a bezesného spánku, jsou možné určité průniky mezi nástinem českého myslitele: „*Co ve Snu a Smrti se samořejmostí se ví, to věděl nyní strašným spojením nespojitelného ve bdění. A ve Snu a Smrti ví se, co bylo před „narozením“, co bylo Včera; ale člověk ví pouze, co bylo včera; a neví ani to. - A Siderovi splynul kouzelně život včerejší se životem dnešním v celek jediný, jediný Života den; průsvitnou stala se radiově železná přepážka smrti.*“⁴⁵ a indického pojetí tří stavů, které jsou zastřešeny čtvrtým, se kterým jsou jedno, pod označením posvátné slabiky ÓM. „*O čtvrtém stavu – Turja – moudří říkají, že to není ani subjektivní ani objektivní zkušenost, ani zkušenost uprostřed těchto dvou, ani vědomí ani nevědomí. Není to ani smyslové ani rozumové poznání, není to však ani poznání odvozené. Nad smysly, nad pochopení, nade vši*

⁴¹STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. vyd., ZVON: Praha, 1991, str. 38

⁴²*Upanišady*. Přeložil Petr Kadula, Am inspirace: Praha, 1990, str. 110

⁴³KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. 2. vyd., Aventium: Praha, 1928, str. 13

⁴⁴tamtéž, str. 15

⁴⁵KLÍMA, Ladislav. *Slavná Nemesis*. In.: *Vteřiny věčnosti*. 2. Vyd., Odeon: Praha, 1989, str. 113 – 114

*vyjádřitelnost je tento čtvrtý stav. Je to čisté jednotící vědomí, v němž je zcela odstraněno uvědomování si světa a mnohosti. Je to nevýslovný mír. Je to nejvyšší dobro. Je to Jedno bez druhého. Je to Já! Poznej Je!*⁴⁶

Indický myšlenkový odkaz je mohutný, velmi starý a nejednotný, proto není možné ho komparovat jako celek, ale výběr Upanišad (neboli „přisednutí“) jako otvor k uchopení védské filosofie je již možné nechat přisednout vedle někoho, kdo svým přijetím božskosti za sobě vlastní, připomíná asketismem a nihilismem ke shonu za materiálními hodnotami orientálního mudrce. Tím, že je však hinduismus, přes všechny možné variace a mutace, masovým náboženstvím a védy jsou orálně i písemně předávány po generace, právě proto aby byly šířeny, musí mít celá koncepce určitý řád a postup. Zde se oba náhledy rozcházejí, např. při usazování pojmu Prána v upanišadě Prašna, je tělo rozložené na orgány odpovídající živlům světa i nebeským tělesům,⁴⁷ Klíma jako filosofický samorost a odpůrce akademičnosti jakoukoli systematizaci odmítá: „*Většinu hříchu filosofie má na svědomí pod jménem „systematičnost“: Systematická mánie filosofů je vážná nemoc, je největší hubitelka myšlenek, - je obětováním pravdy vrtochu a zahrnuje v sobě vždy lež...: - Filosofie musí se stát improvisačním, příležitostným uměním, - vše nad to je nemoc nebo řemeslo.*“⁴⁸

3.2 ... Antická

Příbuznost životního příběhu s **Hérakleitem** je možná vidět v odporu k masám mnohých, určitého dědického přednastavení i „odevzdání“ toho, co mu bylo dáno výměnou za svobodu myšlení a jednání, pobývání ve světě a hru s ním. „*Život je dítě, které si hraje, hraje s kostkami: království náleží dítěti.*“⁴⁹ To přímo odpovídá hravému ludibrionismu v pozdním období Klímova vnímaného „božství“, které si pohrává se světem jako s myšlenkou. „*Svět nebyl stvořen, stále se tvoří. Přistoupím k úloze tvůrce světa.*“⁵⁰

Úctu k Hérakleitovi jako váženého čelného občana⁵¹ přejímá nejspíš od Nietzscheho. „*S velikou uctivostí dávám stranou jméno Hérakleitovo.*“⁵² Sám se však vyjadřuje k jeho okřídlenému výroku⁵³ a ukotvuje ho z vody k zemi, z které i přes určitou propast hledí člověk. „*Kolik přehrad mezi námi a mezi věcmi! [...] Herakleitos říkal: „Nevykoupáš se dvakrát v téže řece.“ Já bych řekl: „Neuzříš dvakrát téže krajiny“; neboť okno jest kalejdoskop a druhý*

⁴⁶Upanišady. Přeložil Petr Kadula, Am inspirace: Praha, 1990, str. 50

⁴⁷tamtéž, str. 36 – 37

⁴⁸KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. 2. vyd., Aventium: Praha, 1928, str. 13 – 14

⁴⁹B52, <http://www.fysis.cz/presokratici/22/Bcz.pdf>

⁵⁰ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. - Mea*. 1.vyd., Torst: Praha, 2005, str. 201

⁵¹KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Homínibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 648

⁵²NIETZSCHE, Friedrich. *Soumrak bůžků aneb jak filosofovat kladivem*. In.: *Ecce homo*. 1. vyd., Naše vojsko: Praha, 1993, str. 33

⁵³B91, <http://www.fysis.cz/presokratici/22/Bcz.pdf>

*kalejdoskop je divák.*⁵⁴ Za základ světa i filosofie u Klímy není možné považovat oheň či jinou látku jako u presokratických myslitelů, ale celé jeho dílo je prosvětleno jakousi neurčitelnou Září přes propast všedností, která obklopuje těžce dosažitelnou Vůli, nejspíš bohyni – smrt, k níž se celý život chystá doskočit. Hérakleitův rod spravoval mysteria eleusinské Démétry, bohyně úrody, Matky – Země a ve výsledku i života. Této hodnosti, jako i jiných politických, se Hérakleitos vzdává a stává se „autodidaktem“, neboli samoukem, jak se sám označuje.⁵⁵ Příběh známý i z Klímova druhého překročení řeky Litavy, rozhodnutí již nestudovat a nepracovat.

Dialektika protikladů jako kontradikce vyřčeného a myšleného, obrat k sobě a životní aristokratismus („i kdyby na chleba nebylo“), výrok: „*Ἐνὸν ἐστὶ πᾶσι τὸ φρονέειν.*“⁵⁶ možno přeložit jako „*Vědomí je všem společné.*“⁵⁶ zase přímo odkazuje na duševní stavy ukryté za všemi a vším ve světě, které právě Klíma považuje za původní substanci.⁵⁷ Uvažování bere Hérakleitos za jistou etickou zdatnost, tedy pokud se podle přirozenosti mluví a konají pravdivé věci.⁵⁸ Klímovo vyrovnání se s *logem*, ve smyslu „slova“ či „kosmického řádu“, je jeho celé dílo (fragmentární forma aforismů) i život jako dílo vydané v šanc, jako boj i hra do které se pouští, vychází od sebe: „*Prohledal jsem sebe sama.*“⁵⁹

Empedokla si vážil též jako váženého muže a zvláště pak jeho osobního příběhu, kdy se provolává bohem a podle tradice se dobrovolně vrhá do kráteru sopky Etny.⁶⁰ Jeho finální akt pak v dopise Antonínu Pavlovi, tedy v tom samém dopise kde vzpomíná na svůj „věčný okamžik“, hájí před Dostojevským: „...*nejnešťastnější ze všech duší jsou duše sebevrahů, že sebevraždinka je, - ó Empedoklee... - vrchol ničemnosti a že dle ruského mužika je hřích za lotry tyto se modlit.*“⁶¹ Sebevražda, na kterou v průběhu let Klíma stále v koutku duše pomýšlí, je mu něčím, co by se dalo označit za ctnost. Když po čase Pavel parafrázuje tuto větu před Otakarem Březinou, že je v tom celé křesťanství, dotčený Březina se brání s tím, že křesťanství není jedno, ale mění se podle dob a duchů.⁶²

Pojetí nesmrtelného božství je však u obou jiné. Zatímco Empedokles jako nesmrtelný bůh věští a uzdravuje obyvatele Akragantu: „... *a u všech docházím pocty, jak se sluší, zdobí mne kvetoucí věnce a stužky. Kdykoli přijdu v kvetoucím městě k mužům a ženám, uctívají mne.*

⁵⁴KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 618

⁵⁵TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 5.vyd., Paseka: 2006, str. 37

⁵⁶B113, <http://www.fysis.cz/presokratici/22/Bcz.pdf>

⁵⁷KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. 2. vyd., Aventium: Praha, 1928, str. 26 – 27

⁵⁸B112, <http://www.fysis.cz/presokratici/22/Bcz.pdf>

⁵⁹B101, tamtéž

⁶⁰STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. vyd., ZVON: Praha, 1991, str. 104

⁶¹KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 59

⁶²tamtéž, str. 704

*Po tisících pak za mnou táhnou, aby viděli stezku k prospěchu.*⁶³ Klíma chápe svou deifikaci po více než 2000 letech spíše jako vzdor vybičované vůli, vůči okolnímu nastavení. Je mu lhostejná sláva, dražší je vítězství nad sebou, později alespoň vytrvání a neuhnutí z cesty, kterou si vytyčil. Ontologická rovnost střídání lásky a sváru jako hybných principů světa u Empedokla, pak neodpovídá jeho etickému příklonu k lásce. Klíma s láskou jde, ale do nejvyhraněnějšího střetu, který je možný.

U **Démokrita z Abdér** Klíma kritizuje jeho „výtečné vzdělání“ od jeho bohatého otce jako rozpor, že *„každé vzdělání směřuje k stírání rozdílů, zbavování osobnosti, kleštění velikosti.*“⁶⁴ Za samozřejmý základní instinkt všech významných lidí, tak paradoxně cení Démokritův výrok, že *„Mnozí mnohoučení nemají rozum.*“⁶⁵

Cizí mu je i atomární materialismus, jako hrubý příklon ke hmotě, přestože pojem „atom“ využívá jako určitou jednotku pro univerzální vědomí času, hmoty a myšlení.⁶⁶ Svět ale není jen z atomů, stal by se pak pustým, idiotským a nepodstatným. Musí tedy být psychicky kouzelným, proměnlivým a hlubokým jako mořský bůh Próteus.⁶⁷

„Jako Sokrates, jenž, mmch., stává se mně, jako Montaigneovi, pomalu nejsympathičtějším z filosofů, - jenž, když přišlo na přemítání, po celé hodiny jako socha zůstal stát kde stál tu stál: na agoře, dvoře, záchodě, tak já kupř. zůstal jsem jednou aspoň půl hodiny před výkladní skříní s dámskými rukavičkami; pozoroval – li mne nějaký sexuální patolog, nepochyboval, že jsem rukavičkový fetišista, fascinovaný a torpeskovaný jako veverka hroznýšem.“⁶⁸ Tedy choval k němu určitý respekt spojený s vytrvalostí a tvrdohlavostí. Ignorace ke kopancům lidí i oslů, odvaha vůči nespravedlivému davu obce, kterou ale nakonec ctil a jejímu rozsudku se poddal. Klíma nebyl maieutik, hospodská pře mu spíše byla hádkou než přesvědčováním a rozením nových náhledů, proto radši monologizoval ve skrytu hotelu Krása. Hlas daimonionu, odvracející Sókrata od nepravostí, je zase srovnatelný s vnitřním imperativem k rozhodnutí u Klímy a je - li to hlas rozumu lidského či božského či „obyčejného“ svědomí zůstává otázkou. Starost o duši (*επιμέλεια περί τῆς ψυχῆς*), tedy vědění jako zdatnost, odvádí člověka od zvykové mravnosti k vědomé reflektované moralitě.⁶⁹ Podoba etického intelektualismu, kdy když vím, co je spravedlivé, tak i spravedlivě konám, je jistota,

⁶³B112, <http://www.fysis.cz/presokratici/empedokles/31bcz.pdf>

⁶⁴KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 648

⁶⁵B64, <http://www.fysis.cz/presokratici/demokritos/68bcz.pdf>

⁶⁶KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. 2. vyd., Aventium: Praha, 1928, str. 31

⁶⁷KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 609

⁶⁸tamtéž, str. 85

⁶⁹TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 5.vyd., Paseka: 2006, str. 77-

kterou Klíma ve svém nitru nenechází, proto ale o svou duši nepřestává pečovat a snaží se denně překračovat svůj rámec.

Jeho náhled na největšího sofistu nebyl ale ani zdaleka tak kritický jako jeho vlivného předchůdce Nietzscheho, který mluví o Sókratovi jako o problému, dekadentní lůze značící úpadek Athén i celého řeckého myšlení, a proto ho rádoby léčí. „*K Sokratově dekadenci poukazuje nejen přiznaná zpustlost a anarchie instinktů, právě k ní také poukazuje superfoerace logického a rachitická zloba, kterými se vyznačoval. ... Všechno na něm je přepjato, buffo, karikatura, všechno je zároveň skryté, zámyslné, podzemní.*“⁷⁰

V časech živoření a hladu za války se však pouští do Sókratových vzletných dialektikách o jídle: „*A tu pochopil jsem, jaký mezek byl onen filosof, - odpusťte tautologii! - který řekl: „člověk jí, aby byl živ a nežije, aby jedl“. Pravdou je naopak, že nejí, aby byl živ, ale žije jen proto, aby jedl. Jedení je cíl a essence všeho, „věc o sobě“. ... Nejvyšší blažeností je jídlo a spočíváním v Bohu, - Bůh sám. Na počátku byl žaludek, žaludek byl u Boha a Bůh byl žaludek. Hvězdy jsou jen knedlíky boží. Největší člověk je nejlepší kuchař. Byl by jím věčný Žráč; ale to je kardinální chyba člověka, jeho kletba a peccatum originale, že se brzo přejí; Bůh není nic jiného, než věčně žeroucí člověk, - sebe sama z nekonečné spinozovské lásky k Sobě žeroucí.*“⁷¹

Metafyzické smýšlení a touha po absolutním je lemována nedokonalostmi a směšnostmi. Poutnictví života je zakončené přirozeností smrti, protože pochopit to, tedy filosofovat, znamená, učit se umírat. „*ti, kteří se správně chápou filosofie, nezabývají se sami ničím jiným než umíráním a smrtí.*“⁷² V Klímově pojetí je to ludibrionismus, egosolismus a egodeismus a těmito způsoby dostává nedosažitelnou „pravdu“ pod sebe. Toto chování se zdá šílené, ale vysvětlit mnohým, že myšlení je druh konání, je stejně složité dnes jako za dob Sókratových i Klímových. To je ovšem smrt filosofa. Ve smrti „běžného“ člověka se staví Sókrates proti Klímově myšlence na sebevraždu, „*že člověk nesmí sebe dříve usmrtiti, dokud bůh nepošle nějakou nutnost, jako je ta, která nyní doléhá na mne.*“⁷³ Rozhodnutí, kdo je či není filosof nebo bůh, je ale v Klímově případě tak nejasné, že Sókratovo vyměření poddajnosti člověka vůči bohům, je pro jeho absolutní subjektivismus neatraktivní.

Platónova etika je pevně spjatá s jeho pojetím obce. Polis má být řízena shora těmi nejmoudřejšími, znalých gymnastiky, hudby, matematiky, dialektiky, filosofie, teorie i praxe, zralých věku i úsudku, odtržených postupem času od majetků, aby se mohli cele věnovat jen

---

⁷⁰NIETZSCHE, Friedrich, *Soumrak bůžků aneb jak filosofovat kladivem*. In.: *Ecce homo*. 1. vyd., Naše vojsko: Praha, 1993, str. 29

⁷¹KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 340 – 341

⁷²PLATÓN. *Faidón*. 4. vyd., OIKOYMENH: Praha, 2000, I, 64a, str. 21

⁷³tamtéž, str. 19

správě obce, která má být vedena aristokraticky, ve smyslu *ἄριστος*, tedy těch nejlepších. Tito vedoucí mají mít v souladu základní ctnosti (*αρετη*), jež odpovídají částem nesmrtelné duše a spoečenským stavům v obci. Moudrost (*σοφία*) je zdatnost rozumu, kterou zosboňují filosofové či filosofující králové. Statečnost (*ανδρεία*), vycházející ze ctnosti vůle, odpovídá stavu strážců a bojovníků. Uměřenost (*σωφροσύνη*) vyrovnávající žádostivost u pohlavních, stravovacích a výdělečných rozkoší a odpíráním si jich, náleží stavu výrobců hmotných stavů (rolníkům, řemeslníkům a obchodníkům). Spravedlnost (*δικαιοσύνη*) zahrnuje všechny ctnosti a udržuje je v rovnováze. Pomocí těchto zdatností se člověk přibližuje podílení se svou nesmrtelnou duší na ideji nejvyššího dobra, jež je pro Platóna posledním a nejvyšším cílem světa.⁷⁴

Klíma naproti tomu sází vše na absolutní komandující vůli. Tyranii neuznává jako státní zřízení, ale jako vzednutí se jednotlivce k vítězství. Proto je mu osobnost typu Alexandr Veliký, Julius Caesar, Cesar Borgia, Jan Žižka, Fridrich Veliký či Napoleon bližší než konsenzuální myslitel. Je to despocie vůle, která energicky žene člověka k vyšším cílům, k překonání jeho schopností a uskutečnění se něčím, za co by stálo zemřít. Andreia je mu nejvyšší ctností, protože jen ona může v Klímových časech navrátit původní smysl ostatním ctnostem. Na přelomu století se stává z moudrosti scholastika, z uměřenosti (malo)měšťácká morálka a ekonomie, ze spravedlnosti zločinnost aparátní i jednotlivě lidská. Pouze ve statečnosti, posledního vzepětí jednotlivce k činu ve světě, kde “se něco chystá”, vidí Klíma tu prapůvodní sílu, Darwinovu dravost a Nietzschovu upřímnost volního aktu.

Na první pohled je vidět, že pojetí obou filosofů je na tolik rozdílné. Klíma uznává Platónovo podobenství o jeskyni i teorii idejí, ta je mu ovšem jen stínová na cestě k poznání ideality. Idea nejvyššího dobra pro něj tedy není metou, ke které by měl zamířit a proto není důležité na ní mít své účastenství (*μέθεξις*). „*Jest nanejvýš lhostejno, jak jednáš, nejen pro svět, ale i pro tebe! - : jest předem jisto, jak vše dopadne.*“⁷⁵ Fatalistní odevzdanost se mu projevuje ve vztahu ke světu bez hodnoty v čase: „*Konečně: Jako positiva a negativa abstracta „svět“ ruší se každým okamžikem, TAK RUŠÍ SE POSITIVA A NEGATIVA KAŽDÉ ČÁSTI KAŽDÝM SVĚTOVÝM ROKEM: neboť kombinace jednoho jednoho atomu se všemi, stejným dílem pozitivními a negativními, musí být rovněž stejným dílem pozitivní a negativní; následuje: SVĚT JE VŮBEC BEZ HODNOTY... - - : - - Všeho dosáhneš, a vše dosáhne tebe, dělej co dělej! Tvá práce je zbytečná, tvá lenost bez významu, - tak i tak dosáhneš všeho!...*“⁷⁶ Tedy bez politické angažovanosti a vůbec zasahování do okolí, vzdává se Klíma konstruktů zákonů obecních, které chápe jen jako krycí sofistiku odvádějící pozornost od velkých zločinů.

⁷⁴PLATÓN. *Ústava*. 5. vyd., OIKOYMENH: Praha, 2014, 4. a 6. kniha

⁷⁵KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. 2. vyd., Aventium: Praha, 1928, str. 39

⁷⁶tamtéž, str. 40

Aristoteles je původce pojmu etika, tedy druhu praktické filosofie zkoumající cíl a postup jednání. Jako u Platóna se jedná o dění v obci, etika je tedy věc politická a vychází z naučených zvyků (*εθος*) jednotlivců, jejíž účel (*τελος*) je v dosažení nejvyššího dobra pro obec, které tak má jistou přednost před individuálním dobrem. „*Neboť i jestliže toto jest i pro jednotlivce i pro obec totéž, přece je patrně dobro obce chce něco většího a dokonalejšího, i když jde o jeho nabytí, i když o jeho zachování; vždyť milé jest dosáhnout dobra i pro jednotlivce, krásnější však a ve větší míře božské dosíci ho pro národ a obce.*“⁷⁷ Přes toto obecné vnímání Aristoteles neuznává Platónovu ideu dobra jako nedosažitelný „nad-pojem“, odvádějící uskutečňující činnost (*ἐνέργεια*) od získatelných dober ve světě jsoucna.⁷⁸ Idea mu tedy není počátkem (*ἀρχή*), jako u Platóna nebo u před Sokratických přírodních filosofů určitá látka, ale něčím „*co je první při vzniku něčeho, aniž je jeho složkou, a od čeho nejprve počíná pohyb a změna; tak počátkem dítěte je otec a matka a počátkem poutky je nadávka.*“⁷⁹

Dialektiku Aristotelova vyrovnávání se s předchůdci při přehledu a reflexi starších filosofických názorů hájí Klíma s tím, že: „*Skutečné, tj. logické, ne pouze „strategické“ vítězství v disputu je už důkazem; existují jen mínění (=věci); vše jest jen subjektivní – čímž není řečeno „hloupě, zaslepeně subjektivní“*“⁸⁰ a velikost a důležitost organického členění až do dnešních dnů chápe „*Následkem grandiosity, gigantičnosti Aristotelova zjevu... Fascinoval ve filosofii jako Napoleon v politice.*“⁸¹

Až v boji kontradikce vidí Klíma mír blaženého rozjímání „*... žádná jednota a řád není, lépe, že sestávají ze zmatku a rozervanosti...; že svět je nejbohapustší fantasmagorie.*“⁸² Spravedlivé vedení obce tak vyžaduje čas, volnost v rozvažování a po výkonu praktického jednání. „*Dále se zdá, že blaženost jest v prázdní; pracujeme zajisté, abychom si opatřili prázdeň, a válčíme, abychom žili v míru.*“⁸³

Člověk jako tvor mající řeč (*ζῷον λόγον ἔχων*) vidí svojí účelnost v blaženém štěstí duše (*εὐδαιμονία*). Dobro pro člověka je dlouhotrvající kvalitativní aktivita duše vyjadřující ctnost. Lidského štěstí je tedy docilováno aktivitou, která je v souladu s ctností, tyto ctnosti se ustalují zvykem. Duše má být v harmonii, tedy aby rozumová část rozpoznala, co je správné a co není a pocitová, iracionální pak tento stav přijímala jako libý a příjemný účinek pro duši.

Souvstažnost volního přání a příjemnosti duševní, potažmo i tělesné, Klíma chápe jako

⁷⁷ ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. 4. vyd., Petr Rezek: Praha, 2013, 1094b7-12, str. 24

⁷⁸ tamtéž, 1097a 1-3, str. 30

⁷⁹ ARISTOTELÉS. *Metafyzika*. 3. vyd., Petr Rezek: Praha, 2008, 1013a8-11, str. 119

⁸⁰ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 609 – 610

⁸¹ tamtéž, str. 610

⁸² tamtéž, str. 648

⁸³ ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. 4. vyd., Petr Rezek: Praha, 2013, 1177b5, str. 238

bludný kruh (*circulus vitiosus*), tedy ne žádnou sukcesivní cílevědomou činnost či dosáhnutí nejvyššího dobra. Ve světě bez „dobrého“ a „zlého“ je pokus vlastní deifikace jedinou cestou z marasmu věcí, lhostejností vůči dobrému a zlému, božskosti a lidskosti, životu a smrti. „*i kdyby se nedalo každé přání na konec prakticky redukovat na příjemnost, bylo by možno už z obsahu obou pojmů konstruovat větu: přání je následek příjemnosti. Ale ono je též její příčinou...*“, - z toho vidno, že otázka: „*povstala příjemnost z „vůle“ aneb „vůle“ z příjemnosti?*“ - *jest absurdní: - Máme zde před sebou prostě původní, jednou už existující cirkulus...*“⁸⁴

Podle Sókratova způsobu pobývání v obci vzniká na počátku 4. století př. n. l. na předměstí Athén kynická škola, zdůrazňující imaterialismus, nelpění na majetku a společenských vazbách, škola původně pro neplnoprávné občany s až ostentativně najevo dávanými atributy trhanství jako zarostlé vlasy i vousy, proděravělé šatstvo, žebrácká mošna a hůl. „*Myšlenka autarkie (soběstačnosti) a autonomie člověka jako mravní bytosti. Člověk dosahuje stnosti a štěstí svou maximální nezávislostí na svých vnitřních potřebách a vášních, na svém vnějším okolí, zřeknutím se civilizačního komfortu, ignorováním platných zákonů a konvenčních mravů. To vede k lhostejnosti vůči všemu s výjimkou ctnosti, tj. vůči politice, státu, vlasti, rodině, náboženství, vědě, kultuře, ale i vůči vlastnímu zdraví, počestnosti apod.*“⁸⁵

Nejznámějším představitelem kynismu byl **Diogenes ze Sinópe**. Stejně jako Klíma apeloval na žitou filosofii a stejně jako k němu se postupem už za jeho života vytvořilo mnoho legend o něm. Jednou z nich byl jeho proslulý příbytek v sudu. Další, že kromě něj vlastnil jako jediný svůj majetek číši, kterou později zahodil, když spatřil dítě, jak nabírá vodu dlaněmi. „*Mám „potřeb“ tolik, co Diogenes, jen fajfka je u mne, jako u něho dřevěná nádobka, ... - a ta je u mne vlastně jen léčebným prostředkem, - nevzdávám se naděje, že ještě zde tak vysoko se povznesu, že odhodím tento smrdutý kelímek.*“⁸⁶

Lhostejnost (*ἀδιαφορία*) k lidským vlastnostem hamžnosti, otrokářství a pomluv Diogena vedla k přirovnávání lidí ke zvířatům a sám sebe nazýval „psem“ (*κῶν*), podobně jako Klíma sebe „psohlavcem“, i přes vyloženě český kontext Klímova původu, sedí i toto. „*Všivý život, hnusný, pomalý jako veš. A přece v nitru není mně zle, jsem skoro spokojen, ať je těch vší na mně sebe víc.. Následky filosofické praxe.. Jsem - teprve od nedávna to vím, aspoň půl Diogena.. To ve 20. století něco znamená.. Ale filosof má právo stejně všecko odhodit jako lhostejně snášet, - kořenem obého je opovržení vším. Obé stejně filosofické, zcela lhostejno, kam padne rozhodnutí, špatné bylo by jen rozhodovat se o takové lapalii*

⁸⁴KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. 2. vyd., Aventium: Praha, 1928, str. 34

⁸⁵TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 5.vyd., Paseka: 2006, str. 79

⁸⁶KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 50 – 51

dlouho. ⁸⁷!!!(hominibus 372)

Příhodu o hledání člověka za dne s rozžehnutou svítilnou ve městě zase komentoval slovy: „*Třeba smradlavé, bude to přece zábavné a užitečné. Najít „člověka“ je těžké; nikoli však nemožné. - Čti co nejvíc vskutku napínavých a podnětných knih! Otřepané a pravdivé je, že knihy jsou naši nejlepší přátelé a utěšitelé; s přátely mají společné i to, že často podvedou a zklamou; ale právě to je zajímavé.*”⁸⁸

Imponovat Klímovi jistě muselo i údajné Diogenovo setkání s Alexandrem Velikým, kdy na vojevůdcovu otázku po přání, odpověděl, aby mu odešel ze slunce. Alexandr měl prohlásit, že kdyby nebyl Alexandrem, chtěl by být Diogenem.⁸⁹

K rozdělení helénistické filosofie na vícero proudů se Klíma vyjadřuje skepticky. Každá škola jakožto proud, nedosahuje síly svých pramenů a odvahy svých učitelů. Odluka filosofie od běžného života je mu krizí, kterou spatřuje i ve své době v katedrální učebnicové filosofii, hlavně hegelianství a krizi náboženské vyprázdněného křesťanství, nesoucí prázdnu hroživou monstranci. „*Jak stoicismus tak epikureismus učí v podstatě stejně povinnosti jako štěstí („prospěch“ vyjadřuje ideu Epikurovu špatně) Co žáci jejich (t.j. obyčejné lidské zboží) z nauk těch udělali, je zcela vedlejší; hlavní je, jaký byl Epikur, jaký byl Zeno; nebylo vůbec epikurovců ani zenonovců, jako nebylo Cakya Munovců, Shakepearovců, Napoleonovců. „Povinnost“ je druh štěstí, prospěchu, snaha po štěstí, prospěchu druh povinnosti; v jakých povijanech leží dosud filosofie, nenahližející to! - Jansenius, Calvinus et c. nezaložili „svobodu svědomí“, ale, přerážnuvše pár směšných provázků, jimiž je katholiscismus poutal, svázali je důkladnými provazy puritánských blbostí. Jesuité, třeba dali chomouty blbému...*”⁹⁰

O pyrrhónské skepsi, vycházející ze Sókratovy známé věty „Vím, že nic nevím“ (*οἷδα ὅτι οὐδέν εἰδώς*), **tvrdil**, že se nachází v čarovném kruhu bez východiště jako Země na své oběžné dráze. Pokusy o vystoupení z kola noetické neznalosti, jsou předem zamítnuty. Hledání příčin a stálostí pravdy je fikcí tvrzení a zbraně úsudku se obracejí proti tazateli po pravdě. „*Fikce „pravdy“ se nesprostíme, jako před sebou neutečeme. „Vím jen to, že ničeho nevím“, - lež!: ani toho nevím, - atd.; „nevím, vím – li co“, - rovněž jen tvrzení! Omezíme – li po skepticku každé tvrzení: „zdá se mně tak“, - tvrdíme opět „Pravda všeho jest jen relativní“, - ale tomuto tvrzení o relativní pravdě leží idea absolutní pravdy za podklad! „Pravda nespočívá ve filosofování, nýbrž v praxi, v žití..“, - ale jakmile si toto uvědomíme, již filosofujeme: v životě není filosofie, jen v myšlení. Když negujeme filosofii, děje se tak filosofováním; když vyložíme*

---

⁸⁷tamtéž, str. 372

⁸⁸tamtéž, str. 459

⁸⁹TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 5.vyd., Paseka: 2006, str. 81

⁹⁰KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 624

si nesmyslnost „pravdy“, učinili jsme tak jejími ústy. Ptání se po pravdě jest už nepravdou; jakmile začneme myslet, začneme se mýlit. Skepse jest jen ušlechtilejším druhem dogmatismu; - skepse neuvede nás ani o krok ku předu - ; tvrdit, že nevíme, víme – li co, je právě tak pravdou, jako, že Muhamed jest Allahem seslaný prorok. - Nejzazší obsažné poznání, ke kterému můžeme zde proniknout, jest: BÝTI SI VĚDOM, že poznání: „nevím, vím – li co“, - NENÍ ABSOLUTNÍ PRAVDOU. - Co následuje, totiž negování a affirmování toho vědomí, jde do nekonečna, - tedy ruší se navzájem.“⁹¹

3.3 ... Křesťanská

Ve vztahu ke křesťanskému chápání života byl Klíma velice kritický, odsuzoval jeho vciťování a altruismus jako nedostatek hrdé vůle, která člověku má náležet. Politikaření a majetnické touhy církvi zase chápe jako zradu metafyzického základu, z něž mělo vyjít a od kterého se natolik vzdálilo. Úpadek náboženství na počátku 20. století reflektuje v textu *Bílá svině* neboli konečné rozřešení problému o vzniku křesťanství, zařazeného do *Velkého románu*, slovy postavy Panny Marie promlouvající k Pietrovi v jeskyni a reprezentující v kostce dějiny křesťanského učení: „*Dlouho potácela jsem se mezi životem a smrtí, - konečně následkem krutých operací jsem ozdravěla... Smyslnost probudila se ve mně zas, - a teď jsem ne jen bordelářkou, ale i jednou ze svých holek... Stala jsem se smyslnější, než kdy dříve, a brodím se v strašném kalu... Jsem bez vůle... Óh! Kéž je tento můj ohyzdný sen už u konce! - Protože jsem velmi bledá, nazývána jsem v podsvětí všeobecně Bílá svině...*“⁹²

Etickým postojům **Ježíše Nazaretského** ovšem rozumí ve smyslu volutaristním a později egodeistním. Z tohoto pohledu Klímovi není cizí vyjádření Ježíše proti většině v obci a názorové pevnosti k odevzdání se plně duchovnímu životu na úkor světského lpění na jsoucnech v až varovném tónu o rozhodnutí se pro Krista před vjezdem do Jeruzaléma, ze kterého už vlastně není cesty zpět. „*Šly s ním veliké zástupy; obrátil se k nim a řekl: „Kdo přichází ke mně a nedovede se zřítí svého otce a matky, své ženy a dětí, svých bratrů a sester, ano i sám sebe, nemůže být mým učedníkem. Kdo nenese svůj kříž a nejde za mnou, nemůže být mým učedníkem.*“⁹³ Klíma byl ztotožněn s tímto velkým rozhodnutím, žít svoji myšlenku a tím bojovat o vše. Byl to asi také důvod, proč se nikdy úplně neusadil a neměl rodinu ani děti. Souboj to byl duchovní a výhradně osobní, nechtěl tak zatahovat do svých niterných stavů okolní bytosti, dělávše z nich oběti. „*Každý tvůj neúspěch bude jen málomyslnost, zbabělost;*

⁹¹KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. 2. vyd., Aventium: Praha, 1928, str. 20

⁹²KLÍMA, Ladislav. tzv. *Velký román II. - Bílá svině*. Jak jej z dochovaných fragmentů sestavila a upravila družka autorova, Kamila Lososová, 2. vyd., Pražská imaginace a Lege Artis: Praha, 1992, str. 65

⁹³ BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) / [z hebrejštiny, aramejštiny a řeč. Přeložil Miloš Bíč... et al.; předmluva František Tomášek; mapy, vazba a graf. Úprava Bohumil Vančura], 2. katolické vyd., Praha: Zvon, 1991, Lukáš 14, 25 – 27

každá resignace jen potupný pád nazpět na hnůj, jímž je tento bídný viditelný „vesmír“! Nutno na vesmír šlápnout! a cíli cílů obětovat nejen na př. své děti, - něco tisíckrát dražšího a důležitějšího! už Kristus mluvil v tomto smyslu; ale nikdo z dnešního ksindlu nevěnuje pozornost tomuto jeho nejpůvodnějšímu učení. Nelze být zároveň matkou a bohyní. Nutno dříve či později se rozhodnout! Ale Ty máš ještě čas...“⁹⁴

Srovnání životů obou postav je samozřejmě komplikované, ale Klíma sám svou šípovitou formou se toho nebál. „*Ježíš Kristus se v chlévě narodil, já nikoli - za to v něm 10 let žiju*“⁹⁵ Neměl totiž posvátný ostych před náboženskými krédy a někdy až nucenými výpady útočil ne na Krista samotného, ale na jeho následovníky a celý společensko – politický systém, který se rozvíjí a udržuje ve právě v Ježíšově jménu. „*Svině křesťanská! tak tě tvá víra povznesla? Nevíš, že „život“ je překážkou „života věčného“? (Kristus) Nevíš, že jedinou snahou musí být vytýčit novou, vyšší, vítěznou skutečnost nad tím, co zověs skutečností vůbec; nevíš, že Kristus jednu takovou vytýčil nebo vytýčit chtěl. „Zralost ducha“ spočívá ve stvoření takového nového světa, nadskutečnosti. „Jsa jednou zajat skutečností“ máš mít svým jediným cílem, pouta zajatce rozrazit. „Brojiti proti ní“ má vésti především k radikálnímu vítězství nad ní...“*⁹⁶ Syn člověka je mu nadčlověkem, strhávání zástupů „duchovní politikou“, osamocení na kříži náleží nepohodlným řečníkům skrze dějiny, ale právě tato odvaha a samota vůle k lepšímu životu je právě to, co Klíma považuje na daru Ježíšových slov za úctyhodné a co stojí za následování. „*Všem pak řekl: „Kdo chce jít za mnou, zapři sám sebe, nes každého dne svůj kříž a následuj mne. Neboť kdo by chtěl zachránit svůj život, ten o něj přijde; kdo však přijde o život pro mne, zachrání jej. Jaký prospěch má člověk, který získá celý svět, ale sám sebe ztratí nebo zmaří? Kdo se stydí za mne a za má slova, za toho se bude stydět Syn člověka, až přijde v slávě své i Otcově a svatých andělů. Říkám vám po pravdě: Někteří z těch, kteří tu stojí, neokusí smrti, dokud nespatří království Boží.*““⁹⁷

Výraznější problém nastává, když se Klíma prohlásí za boha svého světa. Nejen, že je tato manifestace mimo křesťanské vyznání, ale ve Starém zákoně je to považováno za hřích, opět jako výzva k rozhodnutí, držet se Hospodina místo zlatého telete.⁹⁸ Klíma se nechápe jako hořící keř, rádce, vůdce či dokonce snad omnipotentního otec, ale spíše jako energie radostného bytí, možnost proměňující skrze své myšlení a fantazii obrazy jsoucen za něco jemu vlastní, nacházení sebe sama ve zmateném světě, ve kterém sice nevládne, ale skutečnost jeho života právě může tento svět oBohatit. „*„Já jsem ten, který jsem.“ Co Christus tím chtěl*

⁹⁴KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 468

⁹⁵tamtéž, str. 812

⁹⁶KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 619

⁹⁷ BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) / [z hebrejštiny, aramejštiny a řeč. Přeložil Miloš Bíč... et al.; předmluva František Tomášek; mapy, vazba a graf. Úprava Bohumil Vančura], 2. katolické vyd., Praha: Zvon, 1991, Lukáš 9, 23 – 27

⁹⁸tamtéž, Exodus 32, 30 – 35

*řici, nevím ovšem; já chci tím říci: má podstata spočívá ve vědomí Mé absolutnosti neboli v absolutnosti neboli ve Jsoucnosti; nebo prostě: jsem Bůh... V užším smyslu: je zcela futilní při definici mne, čím se moje zvířecí já vyznačuje, - co jsem; já je ve skutečnosti Já = Jsoucnost = absolutnost; já jsem Já, člověk, jako vše, je v pravdě jen Bůh, Allah il Allah, - vše ostatní pára a dým....*⁹⁹

Tím se pak už neguje i největší etické přikázání v evangeliích, které Ježíš pronáší k farizejům a osvětluje jim, na čem stojí Zákon i Proroci: „*Miluj svého bližního jako sám sebe.*“¹⁰⁰ Nedá se říci, že Klíma byl vyložený misantop, bylo – li co pít, byl schopen mluvit, takřka s kýmkoliv. Rozsáhlá korespondence také vypovídá o vztahu s přáteli a milenkami. Nenacházel se tedy v úplném vakuu, jak by se na první pohled mohlo zdát, ale jeho kontakty byly poněkud opatrné až omezené. Tím, že se nezapojil do běžného rodinného i pracovního života, nenachází se u něj i klasický etický přístup v křesťanském slova smyslu. V dobách, kdy byl materiálně zajištěn, nestal se z něj žádný mecenáš a v časech bídy, i přes zdráhání, psal svým přátelům o příspěvky. Odsouzeníhodná situace člověka, který si za svůj stav prakticky může sám i nedodržení zásady ctění svých rodičů a nejbližších. „*Protivili se mně všichni až k hnusu, - ne proto, že by byli hnusní, - proto, že stáli mně příliš blízko. Protivili se mně rodiče a nenáviděl jsem je skoro, ač nemohl jsem si na ně stěžovat, proto, že se opovážili být ke mně ještě blíž, - tak paradoxně infamně blízko - .*“¹⁰¹

Paradoxem je i jeho přátelství s Otokarem Březinou, jemuž právě příklon ke křesťanství vytýká: „*osud „Kristovi nauky”, daleko více pochopitelné, než Bř.!*“¹⁰² Přestože ho právě Březina, zřejmě díky svému morálnímu apelu, sponzoroval v poustevnických údobích jeho života.

Na rozdíl od dobových tendencí odluky od starých církví k ateismu, nihilismu nebo nových náboženských skupin v duchu Nietzscheho odmítání křesťanství jako vlády ressentimentu slabých nad přirozeně silnými, či Masarykova pojetí reformního náboženství na míru šité stále se ustanovující „národní duchovnosti“, je Klímova filosofie radikálně teologická a přes veškeré výhrady k dosavadnímu pojetí náboženského smýšlení je přímou odpovědí na krizi křesťanství a svým způsobem i na něj i navazuje. „*Život našince je děsný, heroicky ostudný kompromiss Boha s lejnem; pokus, bohům dokázat, následkem sázky kdys s nimi uzavřené, že člověk i jako lejno zůstane bohem; proto podstoupil onen pověstný Hebrejec viam*

⁹⁹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 211

¹⁰⁰ BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) / [z hebrejštiny, aramejštiny a řeč. Přeložil Miloš Bíč... 2. katolické vyd., Praha: Zvon, 1991, Matouš 22, 39

¹⁰¹ KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. In.: KLÍMA, Ladislav. *Podivné příběhy*. 1. vyd., Česká expedice: Praha, 1991, str. 7

¹⁰² KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 33

spíše faecis než crucis.”¹⁰³

3.4 ... Novověku

Závan myšlenkové volnosti a znovu obrat k člověku, po dlouhém období dogmatického středověku, přináší uvolnění a úsměv též ve světě literatury a filosofie. Na scénu přichází žánr satiry a grotesky, v němž ústřední roli hraje **Don Quijote** de la Mancha od španělského romanopisce Miguela de Cervantese Saavedry. Anti – hrdina, schudlý rytíř Don Quijote, poblouzněný heroickými rytířskými legendami o Rolandovi a podobných postavách, se rozhodne opustit své rozpadlé panství a vydat se na dobrodružnou cestu s účelem přemoci veškeré nepřátele a osvobodit sličnou pannu. Je to smělý a bláznivý cíl, předem všemi ostatními odsouzen k zániku, podobně jako Klímův vytčený telos, stát se věčným bohem v čase. Tento marný boj se u něj odehrává jak v životě, tak v díle, popuštění uzdy fantazii jako koně Rocinanta značí výstup k odvaze a rozhodnutí z poutě života jako tvorby neuhnout z ní. „*Podmínkou poety je vidět věci naprosto falešně. Je vždy donem Quixotem: považuje fakticky všechny krčmáře za hradní pány, holičské lavoiry za přílby Mambrinovy, lvy v klecích za nepřátele, poslané magiky, by jej attakovali; kdo nechodí v noci do lesů schválně za tím účelem, aby tam viděl oready, ten pověsíš lyru na hřebík! Žádný básník nedovolil dosud svým vidinám, přáním a vírám, aby zatočily realitou tak, jak se slušelo a patřilo, ze strachu, by nebyl považován za úplného blázna.*“¹⁰⁴ Klíma proto svou analogii vidí ne v Cervantesovi, ale právě Donu Quijotovi, je více postavou v ději, který si načrtnul než zapisovatelem, odstříhnutým od svého výtvoru.

Otázka rozumnosti a střízlivého úsudku, jež byla vytýkána jak Klímovi, tak Quijotovi, otázka šilenství a nekompetentnosti k daným vyjádřením i činům, řeší oba svým svérázným způsobem. Zatímco Quijote je zmatený z četby eposů a sentimentální k vymizení rytířského brojení, nakonec však v poslední kapitole na smrtelné posteli „dostává rozum“: „*Už mám rozum svobodný a jasný, prostý temných stínů nevědomosti, kterými mi jej zastínila neblahá stálá četba ohavných rytířských románů. Už uznávám jejich nesmyslnost a šalbu a trápí mě jen, že jsem vybědl z bludu tak pozdě, že nemám kdy na nápravu četbou knih jiných, které by osvětlily mou duši. Cítím, neteri, že umírám, a chtěl bych zemřít způsobem, jenž by projevil, že můj život nebyl tak špatný, abych zanechal pověst blázna. Byl jsem jím sice, ale nechci potvrdit tuto pravdu svou smrtí.*“¹⁰⁵ Klíma sám ještě za života tušil, že jeho rozhodné vytrvání nebude mít očekávané ovoce, přesto však zůstává při své drzé extatické expresi ve výrazu i ve způsobu

¹⁰³ tamtéž, str. 537

¹⁰⁴ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 38

¹⁰⁵ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*. 17. vyd., Odeon: Praha, 1966, str. 711 – 712

života. Racionalismus, kterému se vysmívá jako ptáku s přistřiženými křídly, někdy s povděkem přijímá jako malé vítězství, poznání všedního dne. „*Ale brzo vyléčí a vyliže se divoký kocour a smrdutá kuna ze svých ran! Už, když jsem domů docházel, stál jsem zas pevně na nové půdě a jásal: „Nedosáhl jsem dnes svého bláznivého cíle, ale za – to – „jsem našel poklad ze všech nejcennější, t.j. rozum,“ jak praví Don Quixotte.*“¹⁰⁶ Později v tom samém rozsáhlém dopise příteli Antonínu Pavlovi, ovšem dává jasně najevo, že originalita a odvážné vyjádření je mu cennější, i kdyby to měl být příklon k šílenství. Volnost je hodnota světa osvobozená od tíhy zamindrákovyných myslí a zasluhuje tak respekt a úctu, protože riskování vždy dává možnost novým objevům i náhledům na svět jako celek bez hranic. „*Ano, zůstanu ti věren, moje amabilis Insanio! je mně to přirozeno, vždyť i pouhé slovo „rozum“ bylo mi od dětství prudce protivno, a jen ta okolnost, žeb tento pantáta je chotěm milenky mé vůle, starým a protivným, dávala mně k němu jistý respekt... „Nečinite dobře,“ pravil jeden hidalgo bakaláři Carascovi, „že chcete D. Quixotta obrátit ki rozumu; tím svět nezíská. Rozumných lidí, z nichž jedním chcete jej učinit, má Španělsko miliony, ale blázna jako D. Quix. jen jediného... Ale nesmysl! vždyť nejsi, Insanio, tak špatná, za jakou tě blbci prohlašují. Vše vysoké a božské na zemi, co jiného to než bláznovství?*“¹⁰⁷

V počátcích novověké filosofie stojí jako hlavní proud na evropském kontinentu racionalismus představovaný zvláště francouzským filosofem a matematikem **René Descartese**m. Ve svých ontologických úvahách vychází z pochybností nad přijímání znalostí ze smyslů a materiálního tělesna vůbec, jejichž projevy jsou nestálé. „*a je rozvážné nikdy nedůvěřovat bezvýhradně těm, kdo nás byt' jednou podvedli.*“¹⁰⁸ Veškeré viditelné a smyslově chápáné jevy jsou tedy pro svou proměnlivost považovány za nepravdivé. Jedinou jistotu vidí Descartes právě ve svém pochybování, tedy myšlení, dokazující jeho jsoecnost (*ego cogito, ergo sum*). Toto myšlení, tato nesmrtelná duše je však podmíněna boží spolupůsobností na ní, idea boha v člověku proto musí mít za příčinu boha samotného. Sám Descartes byl i přes svou racionální kritiku k předchozí scholastice oddaným katolíkem a své učení církvi dával jako službu v rekatolizačním tažení.

Klíma uznává karteziánskou metodu všeobecné skepse, ale jeho směsice otázek a odpovědí připomínající žertovné spojení několika písni zpívaných zároveň, mu přijde případnější při hledání boha než přísné a hraniční vědecké zkoumání s až matematickou metodou. „*není též bez zajímavosti srovnat postup tento s procedurou Descartesovou: jako já i on vychází ze skepse, jako já přese své „quodlibet“, tak on přese své „je pense“ et c. dochází*

¹⁰⁶ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Homínibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 94

¹⁰⁷ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Homínibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 96

¹⁰⁸ DESCARTES, René. *Meditace o první filosofii*. 1. vyd., OIKOYMENH: Praha, 2003, str. 23

bezprostředně jako já jedním skokem k Bohu; však má skepse je daleko vážnější a propastnější než jeho, mé quodlibet logičtější a nevyvratnější než jeho je pense..., můj Bůh daleko božstější, než jeho..) Konečná formule pro celý tento myšlenkový celek, rozřešení „světového problému“ je má základní věta ludibronismu: „Svět jest absolutní hříčka Svě Absolutní Vůle.“¹⁰⁹

V pojetí jsoucnosti Klíma zase překlápí proslulý výrok o jediné poznatelné jistotě: „Myslím, tedy jsem.“ z *Rozpravy o metodě*. Vědomí, které jediné zakládá svět ve své celistvosti i v jednotlivých hmotných a duchovních stavech, vědomí, které určuje jsoucnost a tak podmiňuje myšlení a ne naopak, jak tvrdí Descartes. „Jediné možné jsoucno je vědomí, myšlení v nejširším smyslu, - základní důvod: fikce jsoucnost předpokládá ideu vědomí - sum, ergo cogito: vědomí má vytvořen pojem jsoucnost jakožto výhradně své označení, pradedikat, jsoucnost má smysl výhradně jen vzhledem k vědomí - ne ke „hmotě“ nebo X. jsoucnu - jako klystýrování je výhradně pro prdel a ne pro Prašnou Bránu nebo pro pojem pomatenost; prostředek proti melancholii: představovat si, že tento papír, kdyby mimo něj nic nebylo na světě, byl by o sobě něčím jiným, než vědomím. Tedy: buď je „viditelný svět“ o sobě vědomím nebo - solipsismus!“¹¹⁰

Ke karteziánskému geometrickému dokazování boha pak posměšně dodává, že sám Descartes se v jakémisi dopise přiznává k lásce vyvolávané z počítku šilhavé dívky, do které se v dětství zamiloval. Klíma tím patrně naznačuje, že celá jeho průkaznická filosofie je jaksi nakřivo. „Descartes shledával šilhání u své milenky krásným.“¹¹¹

V geometrické přímce kontinentálního racionalismu navazuje na Descartese holandský filosof židovského původu **Baruch Spinoza**. Za Spinozovu největší myšlenku Klíma považuje existenci a chápání boha jako jediné substance, což podtrhuje jeho egodeistní myšlenku o světě jako představy jediného božského vědomí. „Kdyby tedy existovala kromě Boha ještě jiná substance, bylo by nutné vysvětlit ji pomocí nějakého atributu Boha, a tak by existovaly dvě substance s tímž atributem, což je nesmyslné.“¹¹²

K otázce nesmrtnosti se vyjadřuje Klíma takto: „O telepathii a jiných okkultistních resultatech atd. nemluvím ani.. Je - li něco empiricky jistého, je tím trvání mého vědomí po smrti. „Sentimus experimurque nos aeternos esse“: Spinoza.“¹¹³ Naráží tak na Spinozovo tvrzení o absolutní nezaniknutelnosti lidské mysli, která trvá a časově se vymezuje spolu s tělem, ale protože právě tělo je vytvořeno z boží ideje pod způsobem zorného úhlu věčnosti (*sub aeternitatis speciei*), něco z lidské mysli přeci jen zůstává jako věčné. „Nícmeně však

¹⁰⁹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 227

¹¹⁰ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 33

¹¹¹ tamtéž, str. 193

¹¹² SPINOZA, Benedictus. *Etika*. 2. vyd., dybbuk: Praha, 2004, str. 20

¹¹³ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 203

*přece cítíme a ze zkušenosti víme, že jsme věční, protože mysl cítí ty věci, které chápe rozumem, neméně než ty, jež má v paměti.*¹¹⁴

Tam, kde se Klíma shoduje se Spinozovým pojetím nesmrtelnosti mysli, se po chvíli i rozcházejí v rozumové lásce k Bohu (*amor Dei intellectualis*). Spinoza dělí poznání na tři druhy: mínění (vytváření představ), rozum a intuitivní vědění. Pokud je mysl věčná a je schopná poznávat vše, co může plynout z daného poznání boha intuitivním věděním, je mysl z toho spokojená a radostná a je provázena idejí sebe sama i idejí boha jako příčinou této radosti. „Z tohoto druhu poznání nutně vzniká totiž radost provázená idejí Boha jako příčinou této radosti, tzn. láska k Bohu, a to nikoli pokud si jej představujeme jako přítomného, nýbrž pokud jej chápeme jako věčného. Toto poznání nazývám rozumovou láskou k Bohu.“¹¹⁵ Klíma přirovnává rozumovou lásku k bohu, k lásce k pečené huse¹¹⁶ a odmítá ji jako druhově rabskou a neslučitelnou tak s jeho bohobytností. „... *amor dei intellectualis a podobné psiny, na zapomenutí jejichž jmén jsem hrdý, nejen že nejsou eiusdem generis s Deessencí, nejen že jsou od ní zcela rozdílny: jsou přímým jejím opakem. Neboť otroctví jest opakem Volnosti.*“¹¹⁷

V etice na geometrický způsob (*more geometrico*) vykládá sílu afektů, omezující lidskou svobodu. Spinoza ji ukazuje na tom, že pyšný člověk miluje přítomnost příživníků a pochlebníků a nenávidí přítomnost ušlechtilých lidí. Pýchu chápe jako radost z přehnaně vysokého mínění o sobě, pyšný proto závidí chválu ctnostným lidem. Nebezpečí je ovšem i v opačném extrému: člověk, který se podceňuje, je zase smutný z nízkého mínění o sobě. V obou ale bují nenávist k těm, kteří mají umírněné vnímání o sobě. „*Ačkoli je sebepodceňování opakem pýchy, přece je ten, kdo se podceňuje, pyšnému nejbliže. I když smutek podceňujícího se člověka vzniká z toho, že svou neschopnost posuzuje podle schopnosti nebo zdatnosti jiných, zbaví se svého smutku, tzn. začne se radovat, jestliže se ve svých představách začne zabývat jejich chybami. Odtud také pochází přísloví: „Pro ubožáka je útěchou mít druhá ve svém neštěstí.*“¹¹⁸ Klíma toto hodnocení lidské nepřejícnosti a ubohosti kvituje a doplňuje. „*Mohl říci krátce: Ano: žalost jiných plní škodolibostí místo soucitem mizery.*“¹¹⁹

Irský filosof, teolog a anglikánský biskup **George Berkeley**, ovlivněn britským empirismem Johna Locka a karteziánským racionalismem, přichází na pole filosofie s optickou metodou výkladu světa perceptuálně. Lidské kvality vnímání a poznávání jsou člověku dány vždy jen jako fenomén vědomí. Jeho zhuštěný výrok *Esse est percipi* (Být znamená být

¹¹⁴ SPINOZA, Benedictus. *Etika*. 2. vyd., dybbuk: Praha, 2004, str. 259

¹¹⁵ SPINOZA, Benedictus. *Etika*. 2. vyd., dybbuk: Praha, 2004, str. 263

¹¹⁶ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 365

¹¹⁷ tamtéž, str. 294

¹¹⁸ SPINOZA, Benedictus. *Etika*. 2. vyd., dybbuk: Praha, 2004, str. 220

¹¹⁹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 589

vnímán), by nebyl možný bez Descartova rozložení světa i člověka na *Res extensa* (věc rozprostraněná) a *Res cogitans* (věc myslící) i jeho metody, že jediné z čeho se dá vycházet je *Ego cogito, ergo sum* (Myslím, tedy jsem) a zbytek padá s vratkostí nejistoty. „*Zdá se totiž zcela nepochopitelné mluvit o absolutní existenci nemyslících věcí, aniž by byly vnímány. Jejich esse je percipi a není možné, aby měly nějakou existenci mimo myslí či myslící věci, které je vnímají.*“¹²⁰ Být znamená být vnímán, tedy platí pro všechny věci. Svět je závislý na vnímání myslícího ducha a jeho idejích, proto se zde počíná proud důsledného idealismu, vrcholí v 19. století u klasické německé filosofie. „*Ideje mohou do vědomí přicházet pouze odtud, kde jediné jsou, to jest od myslícího ducha, od boha.*“¹²¹ Berkeleyho teorie vnímání tak stejně jako u Descartese má být použita v apologii křesťanství a jeho následnému rozšiřování například v Severní Americe, kde byl Berkeley krátce misionářem. Zároveň i prohlubuje empiristní poznávání světa a jeho přírodních zákonů, které chápe jako zákony, podle nichž bůh spojuje ideje ve všech myslích. Proto tyto zákony nemohou lidé odvodit logickou cestou rozumu, ale musí je podrobit vlastními zkušenostmi (*ἐμπειρισμός*).

Klíma od Berkeleyho přebírá právě pojetí vnímání jako základem jsoucnosti světa. Když se ohlíží do dějin filosofického pátrání po pravdě, oceňuje právě jeho svěží radikální přístup. „*Vše dosavadní je neživé a těžkopádné, je si příliš podobné, - něco radikálně nového zde, mimo Berkeleysmus, nebylo - , nejtěžší a nejlepší zůstalo netknuto, ba netušeno.*“¹²² Immanuel Kant nazval Berkeleyho koncepci filosofickým skandálem a francouzští osvícenci ho považovali za šílence.¹²³ Naproti tomu Schopenhauer na něm staví svou myšlenku o světě jako představě. „*První, kdo ji rozhodně vyslovil, byl však Berkeley. Tím si získal nesmrtelnou zásluhu o filosofii, ačkoli zbytek z jeho učení nemůže obstát.*“¹²⁴ Berkeleyho odmítání abstraktních a obecných idejí, na něž poukazuje Locka, vede k chápání neustálého pohybu jsoucen pod zorným úhlem vědomí. Společný je i odpor k myšlence nehybné hmoty a ustání molekulárního pohybu jako vnitřního protimluvu, které podporuje Klímovu tezi o vědomé hmotě, která svou vůlí právě k pohybu inklinuje a předpokládá tak svůj produkt, tedy zevní svět.¹²⁵

Naopak teologické východisko v odvolávání se na svět jako boží konstrukt, myšlenka, která utíká od namáhavého hledání pravdy k odevzdané víře, vidí Klíma jako marnou a poněkud zmrzačenou a s určitou lítostí ji odsuzuje přes původní náznak originálního řešení problému poznávání. „*Jsou duchové s poznáním náramně dimensionellním i intensivním, ale*

¹²⁰ BERKELEY, George: *Pojednání o principech lidského poznání*, Praha, OIKOYMENH, 2004, str. 106

¹²¹ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. vyd., ZVON: Praha, 1991, str. 255

¹²² KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. 2. vyd., Aventium: Praha, 1928, str. 15

¹²³ TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 5. vyd., Paseka: 2006, str. 287

¹²⁴ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa I*. 1. vyd., Nová tiskárna Pelhřimov: 1998, str. 20

¹²⁵ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 153 – 154

scházení jediného jen, pouze psu dostupného poznání, - na př. berkeleyismu nebo absolutnosti Vůle - , činí všechno jejich myšlení a díla vanními a je samé jen obrovskými, tragickými mrzáky: po celý život hledali v potu a zoufalství v dálkách, co každý okamžik leželo před jejich nohama. Však nejlehčí je nejtěžší; chytrost božím darem, božím darem „pravda.““¹²⁶

Za syntézu kontinentálního racionalismu (zvláště G. W. Leibnize a Ch. Wolffa) a ostrovního empirismu (nejvíce D. Huma, jehož výtka, že rozum je otrokem vášní a poznání začíná zkušeností, probouzí Kanta z „dogmatického spánku“) a vyvrcholení osvícenství vůbec bývá považována filosofie německého myslitele **Immanuela Kanta**. Kant rozebírá teorii poznání v *Kritice čistého rozumu*, v níž se snaží smířit oba tábory v transcendentální filosofii. Apriorní je pouze čas a prostor a pojmy jsou nám dány prostřednictvím názoru, tak jako názory bez pojmů jsou slepé. Klíma byl jednoznačně myslitel s názorem a pro své okolí naprosto vyhraněným. Stejně jako jeho had, putující za pravdou, byl i on ovšem slepý. Ne jako spravedlnost, ale spíše jako beranidlo bušící do pevné soustavy Kantovy metafyziky. „*Nejmocněji působivá při lektuře to, čemu naprosto jsme neporozuměli, co přistříhli jsme si na vlastní tělo. - Kant – metafysicus κατ' ἐξοχην, působil nejmocněji na člověka, pro metafysiku slepého!*“¹²⁷

Kant pokračuje v tom, že rozvažování (*Verstand*) spojuje pojmy s danými soudy v kategoriích kvantity, kvality, relace a modality, z nichž každý soud i pojem má v dané kategorii tři formy. Ve formě rozvažování teoretického rozumu se rozvíjí ideje, z nichž teologická vede na hranici lidského rozumu, za níž dává možnost interpretaci víře a tak i možnosti boha.¹²⁸ Bude – li se metafyzika řídit tímto postupem, bude možné ji dle Kanta považovat za vědu.

Na toto rozložení filosofie reaguje Klíma s odporem jemu vlastním. Hrdost samouckého myslitele nezapře v kontrastu k propracovanému plánu zkoumání lidského poznávání. „*Přemíra učeneckého elementu. Jeví se na př. v systematickosti, - jste systematicus skoro jako Kant - ; - systematickost ve vědách neexaktních činí tyto ponejvíce ještě neexaktnějšími a nevědeckějšími; ve velké pietě k logickým methodám; - kdo se jimi vědomě řídí, nedojde nikdy „pravdy““*¹²⁹ Stále se totiž snaží nalézt jakousi „jednu pravdu“, přestože je nepokrytě pouze „jeho“, ale právě v jednoduchosti chápání celku světa vidí účel filosofického bádání. Člověk si má myšlením věci usnadňovat a ne se věčně utápět v přednastavování podmínek, za jakých lze danou věc uchopit, vidět ji a něco o ní povědět. Chápeme – li vesmír jako věčnou explozi, měl by ten prvotní okamžik být naprosto jednoduchý: „*vesmírové dění není tak nesmírně bohaté a složité, jak se prvním hloupě žasnoucím pohledu zdá, - je bohatě*

¹²⁶ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 305

¹²⁷ tamtéž, str. 575

¹²⁸ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. vyd., ZVON: Praha, 1991, str. 286 – 294

¹²⁹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 13

*chudé: vždy jen variací na stejné téma, toutéž osobou, tímtež atomem, stále jen různě se per ludibriositatem oblékajícím, - idem, sed aliter; je skupinou základních psychických zákonů, která se s matematickou nutností dle apriorních pravidel (stejně jako prostor á Kant..) ve vesmírové dění promítavá, rozkvétá.*¹³⁰

Hravost jazyka i myšlenky osvobozuje od přísných kategorií, po jejichž přijmutí z nich není úniku. Připomenutí si přísně rozvrženého, střízlivého a až opatrného Kantova dne (díky od narození podlomenému zdraví), neopouštěje nikdy svůj rodný Královec, přesto však pohnuv světem, aby dennodenně za ním docházel sám, není od věci ve srovnání s Klímovým tuláctvím a přežíváním, riskováním zdravotním i tvůrčím, prostě životním rozhodnutím přese vše se žítí ve světě nebát a tedy nebrat ho tak vážně. Proto také radí v dopise sociologovi Emanuelu Chalupnému k lehkosti v novinové roztržce: „*Kdybyste namítl, že list Váš je vážný, odvčtil bych, že ku př. mnohá Voltairova osobní satira je věcí daleko vážnější, než ku př. největší část Kantovy filosofie. Nic vážnějšího nad smích, nic směšnějšího nad gravitační vážnost!*“¹³¹

K etickým otázkám se Kant vyjadřuje v *Kritice praktického rozumu*, v níž klade proti sobě autonomní a heteronomní určování vůle. Autonomní vychází z rozumu člověka samotného a zákony pro jednání vůle si tak určuje sám, heteronomní je naopak určena zvenčí cizím zákonem a za ty pokládá všechny dosavadní filosofické i náboženské pokusy o usměrnění lidského jednání. Kant se tedy přiklání k autonomnímu pojetí, které ovšem vyžaduje jistou povinovaci etiku na základě maximy, tedy obecný rozumový princip postulující praktický rozum pro jednotlivce. Praktický rozum má ale i všeobecně platné zákony ve formě požadavku, tedy imperativu, rozděleným na podmíněný hypotetický a nepodmíněný katogrický. První kategorický imperativ zní: „*Jednej tak, aby maxima tvé vůle mohla vždy zároveň platit jako princip všeobecného zákonodárství.*“¹³² Druhý pak: „*Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.*“

Maxima vůle je pro Klímu jasně daným imperativem autonomním. Co se týče druhého imperativu, Klíma sám své lidství zpronevěřuje v dosáhnutí cíle vlastní deifikace a lidství ostatních jen jako vůli svého vědomí, tedy asi ne každý zdál se mu dostatečně člověkem. Když ale pochopíme jeho vědomé zbožštění na každého člověka, je svět otevřen rozmanitosti účelů a prostředků. Nejedná se tedy o nějaké zneužívání ostatních, ale vlastně jen ponechání je v jejich vlastních světech, což od druhých nechtěl více než toto. „*„Největším zázrakem je realizace ideí,“ řekl jsem prý. No dobře; ale což musí být realizace jen vnější, materiální? Res nejsou*

¹³⁰ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 299

¹³¹ tamtéž, str. 24

¹³² STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. vyd., ZVON: Praha, 1991, str. 294 – 296

*jen to, co možno hmatat, co může vyrazit zuby; i idea je snad něco, tedy věc; děsné fantasma může vyrazit třeba ne právě zuby, aspoň duši z těla. Ideu možno realizovat i čistě vnitřní ideou jinou: ... vystaví – li se očím lidstva v ostré, oslňující nahotě idea, po níž tisíciletí temně tušivě toužilo, - př. Kepplerovy zákony, Kantova apriorita prostoru, zničení moralky Nietzscheovo, - to realisace není?*¹³³

3.5 ... Voluntarismu

V těsnějším vztahu oproti předchozím myslitelům byl Klíma s **Arthurem Schopenhauerem**, ať už jde o jeho misantropickou povahu, odtažitost vůči ženám, prvotní nepochopení a neúspěch jeho tvorby ve společnosti nebo netčený vztah k jakémukoli občanskému zaměstnání, zapříčiněný původně zděděním určitého obnosu a tedy bez nutnosti přizpůsobování své filosofie podle obživy státním či jiným ohledům. „*byl jsem „soukromník“ zcela volný k poustevnictví. - (Jisté analogon: Schopenhauer; škoda, že jsem zdědil ne třicet tisíc rýnských, ale jen tak jedenáct tisíc zlatých)*“¹³⁴ Na rozdíl od Klímy však byl díky své spořivosti, obratnosti i jisté lakotě Schopenhauer schopn své jmění udržet a rozmnožit.¹³⁵

Nabízí se otázka, zda se Klíma v Schopenhauovi neviděl až příliš. Jeho první kniha odkazuje svým názvem i charakterem na Schopenhauerovo hlavní dílo *Svět jako vůle a představa*. Klíma svoji prvotinu skrývá za názvem autora „L.“ Na výtku, že ho pak jako spisovatele nelze vypátrat, odpovídá: „*Že pseudonymita je výhodnější než anonymita, jest pravda. Ale to jest jen vedlejší příčina mlčení o mém díle. Hlavní, Vám ovšem neznámá, je nedostatek kamerádství. „Ke každému úspěchu ve světě je kamerádství hlavním prostředkem“: Schoph. Já, který žiju eremitsky, neměl jsem ani chlupe od kamerada...*“¹³⁶ Odkazuje se tak na Schopenhauerův výrok o tom, že není dobré vystupovat ve společnosti s duchovními a rozumovými přednostmi jako prostředky pro navázání přátelství, většinou jsou jeho poznámky totiž chápány jako impertinence a zpětně potom napadány urážkami, čímž se vystoupí z oblasti inteligentní debaty na pole vůle, v němž jsou si všichni v tomto ohledu rovni. „*Právě proto je duchovní převaha každého druhu velmi izolující vlastností: je ostouzena a nenáviděna a jako záminka k tomu se jejímu nositeli přibásňují všemožné chyby.*“¹³⁷

Schopenhauerův vliv na Klímu je značný. Svět ve vnímání člověka rozděluje na představu a vůli, přičemž představou rozumí vnější jevový svět, vycházející z Kartéziova rozdělení na subjekt a objekt, Berkeleyho závislosti světa na vnímání, ale i pojetím vědecké

¹³³ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 263

¹³⁴ KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. In.: KLÍMA, Ladislav. *Podivné příběhy*. 1. vyd., Česká expedice: Praha, 1991, str. 11

¹³⁵ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. vyd., ZVON: Praha, 1991, str. 364

¹³⁶ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 11

¹³⁷ SCHOPENHAUER, Arthur. *Aforismy k životní moudrosti*. Nová tiskárna Pelhřimov: 1997, str. 116

filosofie směnitelnosti existence a vnímání a tedy viditelného světa jako závoje máji. Představa světa je tedy apriorní, „tj. jen ve vztahu k něčemu jinému, co si jej představuje – což je on sám.“¹³⁸ Svět je ovšem také vůlí, která pracuje i bez vědomí a je slepá. Světová vůle je svobodná a svět tak zakládá, zatímco vůle jednotlivce je nesvobodná a proto je na té světové závislá v až otrockém postavení. Projevuje se v tělesných aktech a sídlí například v pohlavních orgánech jako vůle k životu. Lásku k druhému tedy chápe jako iluzi vůle vůči individuu pro zachování rodu. „*Tělo je vůle objektivovaná v čase a prostoru.*“¹³⁹ Klíma si váží Schopenhauera za toto uvedení vůle jako nejsilnějšího elementu a chápe ho jako svého učitele, kterého nazývá „*vzor jasného výkladu a poučování.*“¹⁴⁰ a oproti Kantovi, ze kterého Schopenhauer sám čerpal, oceňuje jeho čtenářskou přístupnost a odproštění od hmotných předmětů. „*Schopenhauer byl nejmohutnější antagonista materialismu; ... - ač je Sch. Snad největším rozeným populárním filosofem všech dob, - rozhodně 20krát obecněji přístupnější, je unášející, než Kantiček.*!“¹⁴¹

Méně už je v souladu Schopenhauerovým pesimismem k postavení člověka ve světě, jeho omezenosti vůči nekonečné vůli a utrpení a samoty lidského bytí. Klíma toto rozložení světa chápe jako výzvu a hozenou rukavici zvedá s tím, že zevní svět je jeho duševním stavem, jen část jeho vědomí. Fikcí nazývá rozpad na subjekt a objekt, časoprostorové kategorie i metafyzické pojmy. Staví proti němu absolutní subjektivitu a teoretický egoismus, ne jako bláznivé přesvědčení, ale jako „*nejvíce povznášející, krásnou, lákavou, příznivou filosofickou možnost: činit' individuum vším, „bohem“, - pleno sensu; ponechává pole pro všechny možnosti, ku př. dosažení finální „blaženosti“, - ostatní rozumné filosofie jsou více méně „bezútešné“...; - proto zasluhoval by stát se filosofií všech, kteří jsou s to plně jej pochopit - , - to ovšem v případě, je – li lživý. - Absolutní subjektivismus zůstane „nám“ otevřenou otázkou.*“¹⁴² Klíma se tak postupem dostává ke svému nutnému pokusu o to stát se bohem, aby předem nezabředl v totalitě marnosti veškerého snažení. Je to pokus o svobodu vyjádření se v dobové debatě, pokus vymanění se z determinačních nastavení přírodních i sociálních. Vůle musí pocházet z ideje, z nějakého vědomí, které ji vysílá do světa, prosadit své přijetí do celku a jako praktickou činnost šíření se v něm. „*Každá idea je naprosto volního rázu, jednou manifestací, hranou a stranou a paprskem chtění, - jeho „incorporací“; že by naopak vůle mohla být bez idey, - bez vědomí - , je právě jen schopenhauerskou absurditou. Vše je myšlenkovůle; poněvadž však vše jsoucí jest akce, - potencialní, latentní síly totožné s nicotou -*

¹³⁸ SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa I.* 1. vyd., Nová tiskárna Pelhřimov: 1998, str. 20

¹³⁹ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie.* 11. vyd., ZVON: Praha, 1991, str. 368

¹⁴⁰ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Homínibus.* 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 109

¹⁴¹ tamtéž, str. 612

¹⁴² KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic.* 2. vyd., Aventium: Praha, 1928, str. 24 – 25

„je vůle totéž, co akt; ideoakt: tak možno pokřtít světovou substancí.“¹⁴³ Klíma tedy nechápe vůli jako něco negativního, ale jako určitý prostředek, jímž je možné dosáhnout vytčeného cíle.

Schopenhauerův pohled na lidský život je poněkud škarohlídký, je plný utrpení a bolesti, slast a štěstí jsou pouze negativní, nepřítomné bolesti. „*Metlou většiny lidí je nouze. Avšak ti nemnozí, kdo jí byli ušetřeni, propadají vzápětí jiné strasti: nudě.*“¹⁴⁴ Člověk je ve svých útrapách osamělý a nepomůže mu ani poznání, to celý pocit strasti naopak umocňuje. Možnost se tak nachází v milosrdném šílenství, protože sebevražda řeší pouze individuální projev vůle, zatímco světová si podobně jako v reinkarnační koncepci vzápětí vytváří nové ztělesnění. Existuje však dvojí cesta vykoupení, estetická naznačuje potřebu geniálního ducha tvořícího umění, protože: „*Umění je pozorování věcí nezávisle na kauzalitě a nezávisle na vůli.*“¹⁴⁵ Největší význam pak dává hudbě, která jako bezprostřední obraz vůle dokáže utěšit člověka zmítaného vášněmi. Druhá cesta je etická, popření vůle k životu vidí v intuitivních náboženství (křesťanství, hinduismus) a jejich asketických zásadách vedoucí k extázi.

Klíma se chytá cesty geniálního šílenství ve službách uměleckého vyjádření. Není mu jen způsobem literární tvorby, ale prostupuje jeho etickým postojem žití své filosofie. Je to ovšem rozhodnutí k duchovnímu životu, které může ocenit zase jenom duchovní člověk. Zbytek společnosti pokládá takové lidi za darebáky a dobytky, na odiv dávající pohrdání běžnými hodnotami. „*Nepraktičnost*“ duchovního člověka má hodnotu právě ukazování možnosti jiného způsobu bytí ve světě. „*Ti, kdož excellují v praktickém životě, bývají skoro vždy ve vyšším - „kurzum Lumpenhunde und Esel, die man aus dem Tempel jagen soll“ - tak asi Schop.; ti kdož jsou zrozeni pro vyšší, bývají v „životě“ skoro vždy neohrabaní*“¹⁴⁶ Německé měšťáctví v 19. století a nové české občanství na počátku dvacátého vidí Klíma v analogii ustrnulosti a bídnosti lidského ducha. U obou je odpor ke školské filosofii a oba také vidí kolem sebe více tyranie všeobecného tlaku než osobního sdělení a svědomí, ke kterému však Klíma spatřuje radostnou odvahu navzdory přízemní šosácké realitě. „*Kdo má v sobě statečnost, má vždy více vražd na svědomí, kdo má ducha, je vždy „padouch“, v kom je kus genia, toho život jest jediná výtky- a hanyhodnost, - dost velká zásluha, že takový vůbec žije „in der schlechten Gesellschaft dieser Welt“: Schopnh., - kdo zde vyčítá a haní, je blbý dobytek, všechny občanské ctnosti jsou jen to, co se dobytku tomu líbí, tedy něco dobytčího, v pojmu genie leží už, že každé jeho hnutí musí se stádu nelíbit.*“¹⁴⁷

Tak jako filosofie napomáhala ve svých počátcích rozvoji jednotlivých věd, reflexe

¹⁴³ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 262

¹⁴⁴ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. vyd., ZVON: Praha, 1991, str. 371

¹⁴⁵ tamtéž, str. 372

¹⁴⁶ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 32

¹⁴⁷ tamtéž, str. 63

jejich výsledků usměrňovala zpětně filosofické bádání. Poznatky Koperníka, Pascala či Newtona ovlivňovali lidské vědění a rozumění světu vůbec. V 19. století měla zřejmě největší vliv evoluční teorie **Charlese Darwina**. Ten ve svém porovnání rozumových schopností člověka a živočichů poznamenává, že člověk nebyl od počátku obdařen vírou ve všemocného boha a že existují stále skupiny lidí, které nemají o bohu či bozích žádné ponětí a tudíž ani pojmenování. „*Tato otázka nemá ovšem nic společného s otázkou vyšší, zda existuje tvůrce a vládce vesmíru, otázka na kterou kladně odpověděli někteří největší duchové, kteří kdy žili*“¹⁴⁸ Původ víry nachází v rozvinuté schopnosti představivosti, údivu, zvědavosti a úsudku, v touze pochopit své okolí i svou vlastní existenci. Tedy něčím, co se dá označit za počátek filosofie jako hledání odpovědi na otázku bytí. Darwin pokračuje tím „*že sny byly prvním podnětem k představám o duších, neboť přírodní lidé nedovedou jasně odlišovat, co je subjektivní nebo objektivní dojem. Když se takovému člověku něco zdá, věří, že postavy, které se před ním objevují, přicházejí zdaleka a stojí nad ním, neboť „duše spícího se vydává na cesty a vrací se domů se vzpomínkou na to, co viděla.“ Ale dokud se v lidské mysli dostatečně nevyvinula představivost, zvědavost a úsudek, nemohly vést sny člověka k víře v duchy o nic více než na příklad psa.*“¹⁴⁹ Tenká membrána mezi snem a realitou, kterou Klíma prosakuje tam i na zpět, subjektivní vidění jako představa objektivní i rozlétnost duše po světě ukazují, že Klíma byl svým způsobem také přírodním člověkem až psem...

Tento jediný odstavec Klíma považuje za filosofický u anglického biologa, dále ovšem kritizuje charakter jeho osoby pro nedostatek vnitřní vůle a filosofického cítění, pro skromnost a střídmost v prezentování svých výsledků. „*Vědec zkažený podstatou svou založen je též jen empiricky, „realistně“.* Schází mu však některé ctnosti čistého vědce, hlavně vytrvalost, přímočarost, přísnost, opravdovost, vášeň zkoumání; za to nechybí mu nikdy ctižádost, malichernost, nevraživost a p. Dlouhá krutá práce, nutná k velkým vědeckým objevům, zajídá se jeho vratkosti a vlažnosti; ctižádost jeho lákána je problémy nejgenerellnějšími, - filosofickými; resultát obého: vhoupe do filosofie. K ní však třeba totalně rozdílného fundamentálního založení, než jest jeho: jeho chtění schází tedy schopnosti, stejně jako jeho vlastním schopnostem schází vůle, t.j. uvedené charakterové vlastnosti; vytrvalost atd. Je hybridum; nevykoná nic velkého ani ve vědě ani ve filosofii aniž kde jinde. Dílům jeho vědeckým schází pravá exaktnost, penetrace do vnitra předmětu, originelnost, jejichž podmínkou je dlouholeté zuřivé koncentrování se; filosofickým propastnost, vznešenost a jiné vlastnosti, jejichž předpokladem je právě zcela kuriosní filosofické založení. Qualitu nahrazuje zpravidla kvantitou: neblahost jeho hledá sebezapomenutí ve všestranné zimničné agilitě. Plete se často do politiky, do poesie, hraje si na apoštola, mesiáše, - na všechno, nejso ve skutečnosti

¹⁴⁸ DARWIN, Charles. *O původu člověka*. 1. vyd., Academia: Praha, 1970, str. 67

¹⁴⁹ tamtéž, str. 68

vlastně nic.¹⁵⁰

Otázka, proč se navází právě do Darwina, je na místě. Darwinova teorie o původu druhů, v němž se člověk znovu usazuje do říše přírody, spolu s Nietzscheovou smrtí boha, otrásla celou tehdejší společností a vedla k její následné sekularizaci. Zmizel „morální bič“ v podobě vyšší instance a to mělo vliv i dobové myšlení, vědu a v důsledku i politické proudy a zřízení. Pod heslem „Přežije jen nejsilnější!“ vzniká v západních zemích překroucený náhled na vedení společnosti nazývaný jako sociální darwinismus. Přirozenost člověka je nadvláda silnějších a v extrému až podle rodového původu čistších, ne za porušení práva, ale zákony se upravovaly tak, aby tato „přirozenost přešla z legitimacy do legality“. Záleží tedy jen na vůli silého jak s se slabším naloží. Klasický etický aspekt byl tak zrušen, což by Klímovi nejspíš zas tak nevadilo, ale nová blížící se pohroma předznamenávala ohrožení předně takových podivínů, jako byl právě český filosof. Vrcholných dopadů tohoto vývoje už se Klíma nedožil, ale jeho sílu a význam pocíťoval ještě před smrtí, kdy píše v dopise svému příteli Franzi Böhlerovi: „*Kdo není lump, je darwinovskou selekcí k smrti odsouzen: ergo jsou jen lumpové, u lidí, zvířat, rostlin – hvězd; vesmír je podstatou svou lumpácký*“¹⁵¹

Největší vliv na Klímovo myšlení měla filosofie **Friedricha Nietzscheho**. Klíma je vlastně takovým interpretem Nietzscheových myšlenek v praxi. Schopenhauerovskou vůli obrací na člověka, který ji využívá skrze svoji sílu ve prospěch svých cílů, proto přebírá toto pojetí, oproti odevzdanosti a netečnosti k ní. „*Lze rozeznávat dva druhy filof. stilu: stil učitelský (typus Schopenh.) a stil legislaturecký, prorocký, - na př. ...Zarathustra Niet. ...*“¹⁵²

Není snadné pochopit stavbu nadlidské konstrukce přecházející rámec běžného lidství. Klíma se toho ujímá intuitivní myslí, což u něj právě vede ke kontradikci a určitému zmatení. Na výrok, že Schopenhauer naprosto špatně porozuměl jak Kantovi tak Platónovi, odpovídá Klíma: „*A mně se někdy zdálo, že Nietzsche sowohl Kant u. Plato wie Schopenhauer völlig missverstanden hat. A já snad rozumím špatně všem čtyřem.*“¹⁵³ Ve svých meditacích, psychických stavech a filosofických pokusech se důkladně zaobírá právě tím, co prorokoval Nietzsche. Metafyzická krize připravená platonismem a křesťanstvím, zbavila člověka přirozenosti pátrání po pravdě a tvorbě čisté krásy. Na sklonku století už je jasné, že tudy cesta nevede, že staré západní myšlení již nedostačuje moderním lidem, přestože v něm stále zatlívá a není schopno se ho zbavit. Zarathustrův výkřik „bůh je mrtev!“¹⁵⁴ značí nový náhled na celé dějiny, filosofii, antropologii, genealogii a psychologii, značí nový náhled na používání jazyka,

¹⁵⁰ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 584

¹⁵¹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 538

¹⁵² tamtéž, str. 152

¹⁵³ tamtéž, str. 20

¹⁵⁴ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. 1. vyd., Odeon: Praha, 1967, str. 25

nové náboženství, politiku i morálku. Předznamenává tedy nový věk, jehož je právě Nietzsche prorokem a Klíma ho za to pokládá za svého učitele.

Celý problém Nietzsche vidí v Sókratově příklonu k Apollónovi proti Dionýsovi. Řecký bůh Apollón, byl bohem slunce, světla, harmonie, věšectví, lukostřelství, básnictví a hudby, je tedy symbolem umírněnosti a až geometrické rozumnosti, na kterého byly v antickém Řecku psány ódy a v Delfách na jeho počest byla vybudovaná svatyně a vlivná věštitelna. Bůh Dionýsos neboli Bakchus, byl naopak symbolem plodnosti, úrody, vína a nespoutaného veselí, které se jako Bakchanálie odehrávaly v ulicích měst. Přijetí přístupu apollónské strohosti a poslušnosti nakonec zvítězilo a skrze Platóna se dostalo i do křesťanství. To pak také „zmutovalo“ v tehdejší podobu všeobecných i jednotlivých věd a etiky. Nietzsche tento výsledek tvrdě kritizuje a nahrazuje platónský počátek Hérakleitovým myšlením světa v pohybu a určitou aristokratičností ve vedení obecných věcí.

Po smrti boha tedy přichází přehodnocení dosavadních hodnot, staré jistoty jsou setřeseny, omláceny filosofií kladivem a novým se nesmí dát iluze nezničitelnosti, že nemohou jako ty předešlé spadnout do propasti. Nietzscheova postava prorockého Zarathustry proto přichází s myšlenkou nadčlověka jako novým cílem a účelem lidské existence v duchovním, ale i až evolučním smyslu. „*Člověk jest provaz natažený mezi zvířetem a nadčlověkem – provaz nad propastí. ... Co je velkého na člověku, jest, že je mostem, a nikoli účelem: co lze milovati na člověku, jest, že je přechodem a zánikem.*“¹⁵⁵

Tento nadčlověk je tedy novou formou života vycházející z člověka, ale řídí se starou silou, tou je Nietzscheovi vůle k moci, jako původní prapodstata světa, vše jsoucí se jí řídí a pohybuje se podle ní. Člověk, který si toto uvědomuje, musí chtít sám sebe zahubit, aby vyklidil prostor nadlidství, které potřebuje absolutní volnost a primát ve světě. „*Miluji toho, čím duše přetéká, až sám sebe zapomene, až veškeré věci jsou v něm: tak se mu veškeré věci stanou zánikem.*“¹⁵⁶ Nietzsche tedy schvaluje uvědomělý akt sebevraždy, války v herojském smyslu a tvrdost a pevnost v myšlence, rozhodnutí i provedení všeobecně. Je tedy v přímém rozporu s nabádáním k vytrvání i nejtěžším životě, soucitu, altruismu a dalšími křesťanskými ctnostmi a apely. „*A jsou jiní, ti jsou taženi v hloub: jejich ďáblové je tam táhnou. Ale čím hloub klesají, tím žhavěji plane jim oko i lačnost po jejich bohu. Ach, i těchto pokřik vám pronikl v sluch, vy ctnostní: „Čím já nejsem, tím, tím je mi Bůh i ctnost!“*“¹⁵⁷ Křesťanství vůbec bylo Nietzscheovi trnem v oku, chápe ho jako ressentiment, tedy odpor slabších vůči přirozeně silnějším. Tento odpor k němu se zrodil patrně již v dětství, Nietzscheův otec byl evangelický pastor, který mu ovšem v jeho pěti letech umírá a malý Friedrich byl tak vychováván pouze v ženské

---

¹⁵⁵ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. 1. vyd., Odeon: Praha, 1967, str. 27

¹⁵⁶ tamtéž, str. 28

¹⁵⁷ tamtéž, str. 94

domácnosti, k nimž nejspíš od té doby trpěl velkou averzí.¹⁵⁸ Je to tedy přesně opačně než v Klímově případě, kterému v mládí zemřely všechny ženy v domácnosti a zbyl mu jen otec.

Kromě křesťanského pohledu na morálku odmítá Nietzsche i demokratické pojetí jako nutnost kompromisu a socialismus jako vládu stádní většiny nad silnou menšinou. Lidé jsou z přirozenosti v nerovném postavení a rovnost je znakem úpadku. Silný má být naopak svobodný, aby celek dobře fungoval, musí mít individuality, které tento celek vedou. Silný je pak ze své přirozenosti, co nemá v instinktech, to se výchovou už nepřidělá. Tyto instinkty pak člověka připravují na plný a důstojný život, který je ze své podstaty nebezpečný a ne pokojný a šťastný, Nietzsche je tedy v tomto ohledu ovlivněn Darwinovou teorií o vzniku druhů přírodním výběrem.

Drtivou většinu Nietzscheových myšlenek přebírá za své: orientaci na jedince a jeho sílu, která vychází z přirozenosti, opovržení křesťanskými ctnostmi, stažení metafyzických otázek zpátky z nebe na zem, lhostejnost vůči pojmům dobro a zlo, oslavování silných až diktátorských postav v historii, lásku k hudbě, dominantní pozice vůle k moci, nebojácnost ve vyjádření, úderný aforistický styl atd. Ovšem v něčem se liší: „*Nietzsche, tento nade všechno pomyšlení veliký muž, měl největší sílu vůle mezi všemi filozofy. Schází mu jen ona vysoká aktivita, nade vším stojící a organisující, a ocelová, napoleonská síla a tvrdost; byl příliš měkký, ač tvrdosti učil, byl sentimentální, byl pln lásky, jeho duch má celkem specificky básnický nepřirozené, exaltované zabarvení...* - - *ale nejvyšší duch musí i své vášnivě i „umělecké“ stavy ovládat, což nejde bez jejich omezení...* - - *jen v přirozeně nutné harmonii nejvyšších vlastností spočívá ideální velikost...*“¹⁵⁹ Klíma rozumí Nietzschemu skrze výše zmíněné pojmy a postoje, chápe ho jako proroka a teoretika ukazující směr, v jehož duchu se bude odvíjet celé příští století. Jemu samotnému ale vyčítá spekulativnost a určitou akademičnost, kterou sám kritizuje. Klímův egodeismus vychází z Nietzscheova solipsistického nadčlověka, ale už to že se jedná o dosažení božské podstaty je v opačném směru, ke které nabádá německý filosof. Klíma sebevraždu nespáchal, tudíž se pokusil žít dál ve jménu této Filosofie s velkým „F“ „*Viš, takové t.zv. „přehodnocení všech hodnot“, jak to nazval můj Nietzsche, - který to také podnikl. Ale On jen z 1/10, - já jdu skoro desetkrát dál.*“¹⁶⁰ Jakmile tento pokus však uskutečnil, dostává se najednou o něco dále než jeho učitel, vidí už Nietzscheho jako mimořádného profesora na Basilejské univerzitě, jako někoho, kdo svou provokativní filosofii výborně artikuloval, ale sám ji nežil, jako chytré lstivé zvíře, které vyhubilo a vypudilo všechnu ostatní zvěř z klece, ale samo v ní zůstává lapeno, přestože si otevřelo vrata ven.

¹⁵⁸ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. vyd., ZVON: Praha, 1991, str. 380

¹⁵⁹ KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. 2. vyd., Aventium: Praha, 1928, str. 16

¹⁶⁰ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 491

3.5 ... Češství

Klíma viděl počátek českého sebeuvědomění v husitství, tak jako většina českých intelektuálů v 19. a první polovině 20. století. Osobu **Mistra Jana Husa** chápe jako morální autoritu, ukazující cestu českému národu k mravní integritě. Etické jednání Hus vykládá nejen z Písma, které je v některých částech nejednoznačné, ale i z apoštolské tradice, vyznání víry prvotní církve, spisy církevních otců (zvláště pak Augustina), kanonického práva a autority koncilu, tedy pouze jen když církev respektuje boží vůli. V teologických disputacích stál Hus na straně realismu Johna Viklefa, navazující na platónský základ jsoucích idejí. Kriticky se vyjadřuje ke stavu církve, odmítá prodávání odpustků a jiné druhy svatokupectví, odmítá papežské schizma i papeže jako Kristova náměstka na zemi, za což je nakonec i upálen.¹⁶¹

Klíma Husa uznává právě v tomto dobovém kontextu a oceňuje jeho pevnou víru, apelující na pojem pravdy, který se od té doby stává duchovním motivem českých dějin. V pomyslné přímce považuje ho za průměrného intelektuála a literáta, také uzavřenost v církevních otázkách nevidí jako cestu plného projevu vědomí, ale jeho význam na poli ve vztahu k lidskému bytí a burcování k jeho dosáhnutí chválí, jakož i pevnost Husovi příkladné vůle přesahující rámec jednání po křesťansku, které odevzdává svůj život. „*Byla – li Husova spiritualnost v souhlasu s jeho charakterovou velikostí, byl nejohromnějším z lidí. Ne – li, i pak zůstává velmi velikým. Byl jedním z nejimposantnějších charakterů dějin, a byl jsem vícekrát na rozpacích, nemám – li jej stavět nad Catona Ut.... Tajemstvím této síly byla, soudím, jeho čirá, enormní zbožnost, dnešnímu člověku zhola nepředstavitelná. Moderní jeho dramatik měl by proto zatracený kus práce; nemá – li člověk „žeh víry mystický, jímž duše tvá se chvěla“, (Březina) musí být k Husovi, chtě nechtě, poněkud nespravedlivý. Nazval jsem Husa nejtragičtější postavou proto, že, nechtěje nic jiného, než všichni ostatní, jenže intenzivněji, slouže jen davu, byl jím usmrcen. Kristova smrt byla, v opaku k Husově, rozhodně dobrovolná, direktně chtěná, ne - li sebevraždou, jak na ni Nietzsche hledí, tedy aspoň sebeobětováním; ale to není tragika.*“¹⁶²

Toto sebeuvědomění ovšem nekončí Husovým voláním po pravdě, nýbrž je projektováno v husitských bouřích následujících let. Vojevůdce **Jan Žižka** je tak Klímovi ztělesnění vůle, které obrana země tehdy potřebovala. Rozporuplná, ale charismatická postava válečníka je mu vedle slavných vládců a generálů od Alexandra Velikého k Napoleonovi důvodem k určité hrdosti a pocitu soupatření s národem. To však nespátňuje v národě samém, když se roku 1924, pět set let po Žižkově smrti, kriticky vyjadřuje na adresu oslav tohoto

¹⁶¹ TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 5.vyd., Paseka: 2006, str.258

¹⁶² KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 557

výročí, s tím že větší odezvu v pražských ulicích mělo fotbalové utkání, nechť oslavovat byla mezi lidmi až podezřelá a proto varuje před entropickou rozhádaností mezi lidmi a zmizením odvážného Žižkova ducha v národě. „*Máme dnes vůbec – cíl, víme, co chceme? A nevíme – li, nešklebí se před námi neodvratný rozklad? Myslíme vážně, že spasí nás materialistická „modernost“? Stali jsme se docela národem Matějů Broučků? Nevystávají kolkol nás nejčernější mraky? A není jisto, že jim odoláme, jako kdysi, jen pak, bude – li obr trocnovský přebývat v nás, - a že, až se z nás vystěhuje, že - - - ?*“¹⁶³

Bitvami husitů se pro Klímu počíná novověk svým probuzením středověké Evropy z letargie, otřesem duchovního víru, síly a vznešenosti. Bere ho za příklad aktivního uskutečnění hrdých myšlenek, a tedy nechápe Žižku negativně jako například historik Josef Pekař, ale velmi pozitivně se odvolává na jeho nebojácnost, kterou oceňuje jako etickou ctnost v pohnutých časech. To v jeho osobě se projevují Husovy teze o vytrvání ve víře a dává tak smysl reformnímu hnutí, na němž česká státnost staví svůj étos. „*Trocnov teprve dal Husinci jeho světodějný význam, Tábor Kostnici teprve význačný, ohromujícími blesky zářící piedestal. Bez bratra stál by – velký jinak – Mistr Jan tak v historii skoro neviděn, jako jeden z těch tisíců schismaticů, horlitelů a mučedníků. A byl by se stal jen vznešenou příčinou zkázy národa a bylo by u nás dnes naň vzpomínáno aspoň „se smíšenými pocity“ ...*“¹⁶⁴

Na tomto étosu staví také svou národní filosofii i první československý prezident a realistický filosof **Tomáš Garrigue Masaryk**. Na přelomu století se již plně zaobírá myšlenskou české národní státnosti. Kromě společné půdy, jazyka, literatury, politiky a náboženství vidí Masaryk v obsahu pojmů národa a vlasti také mravnost a mravní osobnost. „*My Čechové však cítíme politicky méně, pro nás je národ osobností mravní.*“¹⁶⁵ Počátek vývoje těchto pojmů, se odvíjí z osvíceneckého probuzení. Ideu národní tak klade jako ideu humanitní na základě svědomí jednotlivých lidí, věnující péči o celek svou každodenní drobnou prací. Staví se proti šovinismu a kosmopolitismu, naopak za prostředky malého národa, jako je ten český, považuje kritické poučení se z historie a vzdělání a výchovu z nově vybudované české školy v návaznosti na Komenského. Mravnost, o které Masaryk mluví, nevychází z církevních náboženství, které nazývá nemravným jezuitstvím, ale spíše z vědeckého přesvědčení. Tu také vsazuje do čela české reformace jako její podstatu. „*Já se nerozpakuji říci, že Hus v podstatě nábožensky cítil katolicky; to ovšem pochopil dobře, že se náboženství musí projevovat především mravností, že náboženství, které neutužuje,*

¹⁶³ KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti*. 2. Vyd., Odeon: Praha, 1989, str. 240

¹⁶⁴ tamtéž, str. 237

¹⁶⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*. 1.vyd., Melantrich: Praha, 1969, str. 7

nezdokonaluje mravnost, není náboženstvím čistým.“¹⁶⁶

Přestože sám mnohokrát projevil svou osobní statečnost (boj proti podvrženým rukopisům, zastání se Žida Hilsnera v antisemitském procesu, dirigování legionářů za světové války či přesvědčování představitelů největších mocností světa o poválečném uspořádání Evropy), Klíma nedokáže Masarykovi přijít na jméno. Nazývá ho Masaříčkem, sociálním morálním otrokem, politickým fušerstvím či kardinální alternativou pro vše lidské.¹⁶⁷ Oceňuje sice vznik samostatného Československa jako možnost vymanění se z plebejské povahy, když ale vidí strach osamělých chodců v nočním lese a policajtské náтуры, míchající se do cizích věcí, nový stát je najednou stejně cizí jako staré mocnářství. Obecné myšlení i jednání je stejně úzkoprsé, tedy Klíma svou horlivostí požadoval jakousi revoluční změnu místo Masarykovy reformní. „Zvláště líbí se mně, že hledíte na českou povahu z jedině správného, podstatného hlediska: z hlediska síly vůle; žádný „moralin“, žádná masarykovština z Vašich řádek nepáchne.“¹⁶⁸ Rozdílný je vztah k alkoholu, před jehož účinky Masaryk varuje, zatímco Klíma pije ve velkém množství jeho nejčistší podobu. Masaryk zase proud Klímovy filosofie nazývá titanismem, který přebubřelým sebevědomím vede k nicotě, marnému pesimismu a nezřídka kdy k sebevraždám jako masovým jevům přítomnosti. Titanismus a nihilismus jsou mu dvojčaty.

Na historce se zabíjenými kočkami je jistá animozita nejpatrnější. Masaryk uvádí příběh dvou šafářů, Čecha a Němce, kteří se různě staví k vypuzování koček ze svých statků, protože oba statky patří jednomu majiteli, který kočky nenáviděl. Majitel svůj odpor neoznámí napřímo, ale postupným vyptáváním český šafář dojde k tomu, že by se měl koček zbavit, kdežto ten německý stále čeká na přímé nařízení. V opačném směru, kdy se přemnoží myši je postup obou stejný. Masaryk, ve snaze chránit mermomocí český zájem, vidí v historce rozdíl v postavení se problému u Čechů a Němců. Zatímco měkčí a důvtipný Čech se pro něj zdá být citlivý, německá přímost pro něj vede k drzosti a hrubosti.¹⁶⁹

Klíma národnostní otázku v ohledu protekcionalismu vůbec neřeší, sám se za světové války stýkal v hotelu Krása jak s Němci, tak později se Židy.¹⁷⁰ Je mu líto koček, když musely zhynout jen pro idiosynkrasii pána na dvou panstvích a po jeho poučení je z rozmaru zase nasadit zpět. Rozdíl tedy nevidí mezi Čechem a Němcem v charakterových vlastnostech, ale mezi člověkem a zvířetem, zločincem a obětí. „o Tvém idiotském ideálu-idolu napsal: „nevinná historie: zabití několika koček“..podškrtnám desetkrát! a běda tomu, kdo zde jen

¹⁶⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd., Čin: Praha, 1947, str. 21

¹⁶⁷ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, str. 476

¹⁶⁸ tamtéž, str. 16

¹⁶⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*. 1.vyd., Melantrich: Praha, 1969, str. 79 – 82

¹⁷⁰ KLÍMA, Ladislav. *Vlastní životopis*. In.: KLÍMA, Ladislav. *Podivné příběhy*. 1. vyd., Česká expedice: Praha, 1991, str. 10

šeptem může protestovat!/: bude, stejně jako Masaryk, v příštím životě, dle svatého zákona Karmy, psem, přivázaným po celý život v zimě, vedru, hladu, žízni k boudě...; ale za M. budu přece jen u Věčné Vůle orodovat... Národové potřebují legendy. Masařček jest jen Jan Nepomucký..“¹⁷¹

Po Klímově smrti je jeho dílo nejprve amatérsky redigováno jeho poslední partnerkou Kamilou Lososovou, jejíž úpravy a zásahy do jednotlivých textů, hlavně vynechávání vulgarismů a obscénních scén z beletristických děl, tak zásadně měnili charakter jeho díla a zbavovaly ho provokativnosti a obskurnosti. Ve třicátých letech se jako editor připojil **Jaroslav Kabeš**, který tyto části ponechával a vydáním Klímových deníků a dopisů ukázal vnitřní rozmluvy autorovy. Tento komunistický ekonom a pozdější ministr financí nachází v době národního útluu během 2. světové války Klímovu drzou myšlenku egodeismu jako etickou pro obranu a vzmach národní hrdosti. „*Klíмова filosofie „ludibrionismu“ a „deoessence“*“, *jež byla opravdu vrcholem jeho myšlenkového díla, je jen jednou jeho stranou, která je dobře pochopitelná teprve se zřetelem a ve spojení s jeho filosofií národní, bez které by byla asi takovým torsem jako pojem „subjekt“ bez „objektu“*.“¹⁷² V těžkých časech bylo vydávání českých knih určitou duchovní útěchou a radostí z bohatosti šíře myšlenek v jednom, i když malém národě. Kabeš ovšem z Klímy dělá odbojáře vůči pangermanismu a národního buřiče a buditele. Faktem je, že Klímovi nebylo zvlášť po chuti, vyjadřovat úctu k císařským institucím, za což byl vlastně vyhozen ze školy, ale chybu lidského jednání spatřoval jak v Čechách, tak Němcích za republiky i monarchie. Dalším paradoxem je, že se na něj odvolává právě marxistický intelektuál, když o idejích samotného Marxe se zmiňuje dosti posměšně. „*Nu jo, až zvítězí Marx, nebudou už tigři vraždit bývaly, vlaštovky a pavouci mouchy, mravenci nebudou už svádět bitvy a bacilly dají všem tvorům pokoj; nebude kráva stínat hlavy tisíce rostlin, nebudou rozráženy křemeny, nebude erupce vulkánů, zemětřesení, srážek sluncí... Eh – fuj!... Politika je redukovatelná na psychologii, na etiku. Hlavní maxima etiky je: hled, člověčí prase, nejen na člověka, ale na vše! Člověk to dosud absolutní hovado...*“¹⁷³

V poválečných časech a období diktatury komunistického režimu, přichází další paradox, kdy čelní představitel vládnoucí strany musí svoji zálibu ve volnomyšlenkářském filosofovi skrývat před direktivním systémem, jehož je sám součástí. Klímovo dílo je zavrženo jako nežádoucí a neslučitelné s reálným socialismem a vydávání jeho knih zakázáno. Zájem o jeho tvorbu se tedy přesouvá do neoficiální sféry. Dilem Ladislava Klímy se zabývá

¹⁷¹ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 478

¹⁷² KABEŠ, Jaroslav. *Ladislava Klímy filosofie češství*. 1. vyd., Jan Pohořelý: Praha, 1945, str. 19

¹⁷³ KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1. vyd., Torst: Praha, 2006, str. 483

fenomenolog Jan Patočka, jenž ho ve svých bytových přednáškách k českým dějinám a filosofii sebraných pod názvem *Češi*, označuje za nejvýznamnější zjev české filosofie. Ve svých povídkách se o Klímovu vlivu zmiňuje i Bohumil Hrabal.

Největší důraz je však znatelný v odkazu na českou undergroundovou uměleckou scénu v myšlení filosofa a psychologa Jiřího Němce či básníka Egona Bondyho. Roku 1978, sto let od Klímova narození, vyhlašuje skupina okolo básníka Ivana Martina Jirouse „rokem Ladislava Klímy, který trvá víc jak rok“¹⁷⁴, provázený podzemními přednáškami a koncerty, pražská kapela The Plastic People of the Universe dokonce z jeho zhudebněných textů *Slavná Nemesis* a *Jsem Absolutní vůle* vydává o rok později album *Jak bude po smrti*. Rockovým hudebníkům a představitelům undergroundu určitě imponovaly myšlenky naprosté volnosti i životního postoje k praktickým věcem, jež byly obtížné realizovat v dobách „diktatury proletariátu“. Saxofonista a básník této skupiny na tu dobu v rozhovoru vzpomíná: „*S Hlavsou jsme vyhlásili takzvaný Rok Ladislava Klímy a zvali jsme jednotlivé lidi po Praze. Včetně Petra Uhla. Tam nás takhle zadrželi ti policajti, tudíž jsme je taky pozvali na koncert. Debilové vůbec nevěděli, o co jde. A skončilo to tím, že jsme s Hlavsou chlastali. Čtrnáct dní jsem nechodil do Armabetonu, čtrnáct dní jsme spolu chlastali, přespávali jsme po známých a vyhlašovali Rok Ladislava Klímy. Vyvrcholilo to tím, že jsme přišli dost veselý k Šupům a v rohu seděla partička chartistů a underground'áků a ukazovali nám, že uprostřed místnosti jsou dvě volná místa, ale že nejsou dobrý... Ale my tam suverénně přišli a... Bylo na dálku jasné, že si sedáme k estébákům. Přišli jsme a já jsem poručil čtyři panáky.*“¹⁷⁵

Po změně režimu v roce 1989, začalo být Klímovo dílo znovu vydávané, ať už českým filosofem a literárním vědcem Josefem Zumrem či francouzskou editorkou Erikou Abrams. Ohlas zaznamenalo například v ilustracích typografa a metalového zpěváka Františka Štorma, kinematografii ve filmu Jana Němce *V žáru královské lásky* volně adaptující Klímův román *Utrpení knížete Sternenhocha*, dramatických úpravách Klímovy hry *Lidská tragikomedie* od Arnošta Goldflama a Štěpána Otčenáška či u dekadentních básníků, tvořících pod vlivem Klímových myšlenek a na nich žít i zemřít: „*Už ani nevěřím sám svým lžím*

Snad do konce života vydržím

Snad jednou opravdu lež stane se pravdou

Ale o tom zatím indicii žádnou...“¹⁷⁶

¹⁷⁴ <http://www.galerie-ne.cz/profilu/detail/id/80/ladislav-klima-byt-svobodny-jako-buh>

¹⁷⁵ BRABENEC, Vratislav, KALENSKÁ, Renata. *Evangelium podle Brabence*. 1. vyd., Torst: Praha, 2010, str. 158

¹⁷⁶ SALAVA, Miroslav. *Pohyb pochyb*. 1. vyd., Protis: Praha, 2008, str. 22

Závěr

Cílem této práce bylo zakomponovat osobu a filosofii Ladislava Klímy do vztahů etických konceptů v dějinách filosofie. Ze staroindických Upanišad přebírá lhostejný a netečný postoj k vnějšímu světu a soustředění se na vnitřní splynutí s celkem. V proudech antického Řecka se pak vymezuje vůči velkým školám Platóna a Aristotela a naopak vyzdvihuje silné a nekonformní osobnosti Hérakleita a Diogéna. S křesťanstvím se vypořádává uznáním silné postavy Ježíše Nazaretského, ale odmítá toto náboženství jako systém. V novověké filosofii nachází ambivalentní relaci k myšlenkám Descartese, Spinozy, Berkeleyho a Kanta. U etiky filosofie vůle, jíž je patrně velkým představitelem, konfrontuji Klímova stanoviska s jeho učiteli Schopenhauerem a Nietzschem a přidávám k nim poznatky Charlese Darwina. V rozměrech českého prostředí jeho stanoviska zasazuji od myšlenek husitství, přes výměnu názorů s Masarykem až po jeho posmrtnou reflexi až do dnešních dnů. Účelem komparace a konfrontace tedy mělo být, nalézt cestu návaznosti a vymezení se k různým filosoficko – etickým náhledům na jednání člověka.

Dalším cílem bylo zasadit jeho život a dílo do doby a prostředí, ve kterých Klíma žil a ze kterých se utvářela jeho filosofie. Odkazy, ze kterých jsem čerpal, byly sice vyjádření k jednotlivým myšlenkovým proudům, ale ve většině se ukrývaly v dopisech Klímovým přátelům, tedy adresát, který byl dopise vzýván či vyzýván, měl jinou adresu než ten, jemuž ve výsledku přišel dopis do schránky. Tím jsem chtěl „sesadit Klímu zpět na zem“ do světa mezi lidi, mezi kterými žil, tvořil a zemřel, což považuji za ten nejdůležitější etický výraz.

Seznam použité literatury

Prameny:

DVOŘÁK, Arnošt, KLÍMA, Ladislav. *Matěj Poctivý*. B.Kočí: Praha, 1922, 106 s.

KLÍMA, Ladislav. *Boj o Vše – Deníky a korespondence s přáteli z let 1909 až 1917*. Uspořádal a přeložil Jaroslav Kabeš, Jan Pohořelý: Praha, 1942, 147 s.

KLÍMA, Ladislav. *Podivné příběhy*. 1. vyd., Česká expedice: Praha, 1991, 111 s., ISBN 80-7106-011-9

KLÍMA, Ladislav, BÖHLER, Franz. *Putování slepého hada za pravdou*. 1.vyd., Volvox Globator: Praha, 2002, 140 s., přeložil Milan Navrátil, ISBN 80-7207-492-X

KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy I. - Mea*. 1.vyd., Torst: Praha, 2005, 910 s., ISBN 80-7215-239-4

KLÍMA, Ladislav. *Sebrané spisy II. - Hominibus*. 1.vyd., Torst: Praha, 2006, 894 s., ISBN 80-7215-271-8

KLÍMA, Ladislav. *Svět jako vědomí a nic*. 2. vyd., Aventium: Praha, 1928, 188 s.

KLÍMA, Ladislav. *Traktáty a diktáty*. Dr. OT. Štorch – Marien: Praha, 1922, 219 s.

KLÍMA, Ladislav. *Utrpení knížete Sternenhocha*. 1. vyd., Rudolf Škeřík: Praha, 1928, 150 s.

KLÍMA, Ladislav. tzv. *Velký román II. - Bílá svině*. Jak jej z dochovaných fragmentů sestavila a upravila družka autorova, Kamila Lososová, 2. vyd., Pražská imaginace a Lege Artis: Praha, 1992, 211 s., ISBN 80-7110-068-4

KLÍMA, Ladislav. *Vteřiny věčnosti*. 2. Vyd., Odeon: Praha, 1989, 290 s., ISBN 80-207-0216-4

Duchovní přátelství. Vzájemná korespondence Ladislava Klímy s Emanuelem Chalupným a Otokarem Březinou. Uspořádal Jaroslav Kabeš, Jan Pohořelý: Praha, 1940, 130s.

Sekundární literatura:

ARISTOTELÉS. *Etika Níkomachova*. 4. vyd., Petr Rezek: Praha, 2013, 291 s., přeložil Antonín Kříž, ISBN 978-80-86207-35-3

ARISTOTELÉS. *Metafyzika*. 3. vyd., Petr Rezek: Praha, 2008, 482 s., přeložil Antonín Kříž, ISBN 80-86027-27-9

BERKELEY, George. *Esej o nové teorii vidění. Pojednání o principech lidského poznání*. 1. vyd., OIKOYMENH: Praha, 2004, 175 s., přeložila Markéta Hubová a Marek Tomeček, ISBN 80-7298-112-9

BIBLE: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) / [z hebrejštiny, aramejštiny a řeč. Přeložil Miloš Bič... et al.; předmluva František Tomášek; mapy, vazba a graf. Úprava Bohumil Vančura], 2. katolické vyd., Zvon: Praha, 1991, ISBN 80-7113-009-5

BRABENEC, Vratislav, KALENSKÁ, Renata. *Evangelium podle Brabence*. 1. vyd., Torst: Praha, 2010, ISBN 978-80-7215-405-0

CERVANTES SAAVEDRA, Miguel. *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha*. 17. vyd., Odeon: Praha, 1966, 731 s., přeložil Václav Černý, ISBN 01-080-66

DARWIN, Charles. *O původu člověka*. 1. vyd., Academia: Praha, 1970, 216 s., přeložili Josef a Zora Wolfovi, ISBN 508-21-875

DESCARTES, René. *Meditace o první filosofii*. 1. vyd., OIKOYMENH: Praha, 2003, 535 s., přeložili Petr Glombíček, Tomáš Marvan a Pavel Zavadil, ISBN 80-7298-098-X

Filosofo L. Klímy nalézání v Záběhlicích, p. Zbraslav. Uspořádal Jan Majcher, Cherm: Praha, 2010, 31s., ISBN 978-80-86370-42-2

CHALUPECKÝ, Jindřich. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, Podivný Hašek*. 1. vyd., Torst: Praha, 1992, 200 s., ISBN 80-85639-00-9

KABEŠ, Jaroslav. *Ladslava Klímy filosofie češství*. 1. vyd., Jan Pohořelý: Praha, 1945, 41 s.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*. 1.vyd., Melantrich: Praha, 1969, 271 s., ISBN 32-006-69

MASARYK, Tomáš Garrigue. *V boji o náboženství*. 3. vyd., Čin: Praha, 1947, 72 s.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Problém malého národa*. 4. vyd., Čin: Praha, 1947, 48 s.

NIETZSCHE, Friedrich. *Ecce homo*. 1. vyd., Naše vojsko: Praha, 1993, 160 s., přeložil Ladislav Benyovszky, ISBN 80-206—0270-4

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. 1. vyd., Odeon: Praha, 1967, 320 s., přeložil Otokar Fischer, ISBN 01-057-67

PLATÓN. *Faidón*. 4. vyd., OIKOYMENH: Praha, 2000, 105 s., přeložil František Novotný, ISBN 80-86005-26-7

PLATÓN. *Ústava*. 5. vyd., OIKOYMENH: Praha, 2014, 427 s., přeložil František Novotný, ISBN 978-80-7298-504-3

SALAVA, Miroslav. *Pohyb pochyb*. 1. vyd., Protis: Praha, 2008, 46 s., ISBN 978-80-7386-037-0

SCHOPENHAUER, Arthur. *Aforismy k životní moudrosti*. Nová tiskárna Pelhřimov: 1997, 142 s., přeložil Milan Váňa, ISBN 80-901916-5-7

SCHOPENHAUER, Arthur. *Svět jako vůle a představa - I. a II. svazek*. 1. vyd., Nová tiskárna Pelhřimov: 1998, 432 a 479 s., přeložil Milan Váňa, ISBN 80-901916-4-9

SPINOZA, Benedictus. *Etika*. 2. vyd., dybbuk: Praha, 2004, 285 s., přeložil Karel Hubka, ISBN 80-86862-02-X

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 11. vyd., ZVON: Praha, 1991, 510 s., přeložil Petr Rezek, ISBN 80-7113-041-9

TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: od Thaléta k Rousseauovi*. 5. vyd., Paseka:

2006, 374 s., ISBN 80-7185-819-6

Upanišady. Přeložil Petr Kadula, Am inspirace: Praha, 1990, 128 s., ISBN 80-900119-0-X

Elektronické zdroje:

<https://www.domazlice.eu/samosprava/abeceda/?ftshow=662&ftresult=ladislav+kl%C3%ADma#msg662#msg662>

<http://www.fysis.cz/presokratici/vstup/3DK.htm>

<http://www.galerie-ne.cz/profil/detail/id/80/ladislav-klima-byt-svobodny-jako-buh>

<http://www.idomazlice.cz/cs/historie-trinactzastaveni-mestopametnichdesek/>

https://www.youtube.com/watch?v=aRFQ_GoiaIU

Summary

The aim of this work was to incorporate the person and philosophy of Ladislav Klíma into the relations of ethical concepts in the history of philosophy. From the ancient Hindu Upaniṣad, he takes an indifferent and inerrant attitude towards the outside world and concentrates on the inner fusion with the whole. In the streams of ancient Greece, Plato and Aristotle are distinguished from the great schools, and on the contrary, strong and non-conformist personalities, Heraclitus and Diogenes, are raised. With Christianity, he is confronted with the recognition of the powerful figure of Jesus of Nazareth, but rejects this religion as a system. In modern philosophy, he finds an ambivalent relationship to the ideas of Descartes, Spinoza, Berkeley and Kant. With the ethics of the will of philosophy, which is probably a great representative, I confront Klíma's views with his teachers Schopenhauer and Nietzsche and add to them the knowledge of Charles Darwin. In the dimensions of the Czech environment, I insert his opinions from the ideas of Hussitism, through the exchange of views with Masaryk, to his posthumous reflection to the present day. The purpose of comparison and confrontation was to find the way of continuity and the definition of different philosophical and ethical views of human behavior.

Another goal was to put his life and work into the time and environment in which Klíma lived and from which his philosophy was formed. The links I drew of were statements about individual thoughts, but in most of them they were hiding in letters to Klíma's friends, the addressee who was invoked or called up, had a different address than the one whose letter was sent to the mailbox. That's what I wanted to "bring Klíma back to the ground" into the world among the people he lived, formed and died, which I consider to be the most important ethical expression.